

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ Α' • ΑΡΙΘΜ. ΦΥΛΛΟΥ 128 • ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1993 • ΚΙΣΛΕΒ - ΤΕΒΕΤ 5754

ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΣΜΟΣ, ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΣΜΟΙ...

Του ΠΩΛ ΤΙΜΠΩ

Με αναπόφευκτες διαφορές, ο κομμουνισμός και ο ναζισμός έχουν ένα κοινό πάθος: μια κοινωνία, ολοκληρωτικά αφιερωμένη στην ενσάρκωμένη ιδέα της δικής τους εξουσίας, ιδέα που υποτίθεται ότι είναι το μοναδικό κλειδί του ιστορικού κινήματος: πάλη των τάξεων και καταστροφή των τάξεων, ή πάλη των φυλών και θρίαμβος της ανώτερης φυλής. Το σχέδιο είναι να τελειώνει κανείς με τον εφιάλτη που είναι η ατελείωτη δημιουργικότητα, η αδιάκοπη τυχαιότητα της ιστορίας κατασκευασμένη από τους ανθρώπους. Εκείνο που η Hannah Arendt αξιολογεί, όταν μέσα στις τελευταίες γραμμές του δοκιμίου της «Το ολοκληρωτικό σύστημα» αντιπαραθέτει σ' αυτό και αναπτύσσει μια ρήση του αγίου Αυγουστίνου: «Ο άνθρωπος πλάστηκε για να υπάρξει αρχή».

Όλοι οι ολοκληρωτισμοί κατέχονταν από την ιδέα να θέσουν τέρμα, να «βάλουν τέλος σε...». Δεν επικαλέσθηκαν τον νεωτερισμό παρά για να πουν ότι ήταν ο τελευταίος, ότι δεν θα υπάρχει πλέον άλλος..., συνεπώς για να τον απαγορεύσουν. Με αυτό το πνεύμα ο ολοκληρωτισμός είναι αυτός καθεαυτός έγκλημα εναντίον της ανθρωπότητας, όπως λέει ο Claude Lefort: «Μια απόπειρα εναντίον αυτού που υπήρξε πάντοτε η αξιοπρέπεια της κατάστασης του ανθρώπου». Χωρίς άλλο έχει πολύ μικρή σημασία που ο κομμουνιστικός ολοκληρωτισμός διακηρύσσει αλτρουϊστικές αξίες, ενώ ο ναζισμός επικαλείται κυνικότατα την ομάδα και την φυλή. Στο βάθος είναι το ίδιο πράγμα, να οικειοποιείσαι το αγαθό, το καθολικό και να το αρνείσαι. Και στις δύο περιπτώσεις οι άλλοι που δεν έχουν τους τίτλους της καλής ταυτότητας, είναι εξόριστοι.

Στην πρακτική, η ίδια η απανθρωπιά αυτού του προγράμματος δημιουργεί πρόβλημα. Γιατί είναι αφύσικο το ότι ο ολοκληρωτισμός έχει ανάγκη από μια κινητοποίηση βίαιη, πολεμική, γεμάτη μίσος, μιαν ατμόσφαιρα έσχατου αγώνα (όπως η σταλινική θεωρία της έντασης της πάλης των τάξεων). Η υποδούλωση, η ολοκλη-

ρωτική στείρωση της ανθρωπότητας είναι ένα έργο του Σίουςφου. «Ο Στάλιν όπως και ο Χίτλερ», λέει η Hannah Arendt, «πέθανε καταμεσίς ενός φοβερού έργου μισοτελειωμένου». Αλλά εκεί όπου σταλινισμός και ναζισμός διαφέρουν, όπου η ιστορική μοίρα τους χωρίζει, είναι ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζονται την αποτυχία τους. Ο ναζισμός δεν ξέρει να αντιδράσει παρά με μιαν υπερβολή, με ένα παραλήρημα παροξυσμού. Τελειώνει το 1945 και εγκαταλείπει την ιστορία, όπως ένα τρελό αυτοκίνητο ξεφεύγει από το δρόμο. Ο σταλινισμός και οι απόγονοί του, αντίθετα, έδειξαν την ικανότητά τους να προσαρμόζονται επί τόπου, να εκτιμούν το απραγματοποίητο του σχεδίου. Μπορεί κανείς να δει τη διαφορά του πεπρωμένου, τις αποχρώσεις μιας διαφοράς στα αισθήματα στα οποία στηρίζεται καθένα από αυτά τα συστήματα για να νομιμοποιήσει τη βία του: τον ιδεολογικό φανατισμό από τη μια, και το φυλετικό μίσος από την άλλη.

Το πάθος των ναζί ήταν υλιστικό και αθεράπευτα συγκεκριμένο. Είχαν μια φυσική παράσταση του αντιπάλου. Οι κομμουνιστές, αντίθετα, καταδιώκουν άτομα κατασκευασμένα από την ιδεολογία τους (αστούς, σαμποτέρ, δηλ. κουλάκους).

Δεν είναι τυχαίο ότι τα σύμβολα του Στάλιν είναι πρώτα τα εγκλήματα εναντίον του πνεύματος (ομολογίες αποσπασμένες βίαια από τους κατηγορουμένους, μετεκπαίδευση συνδυασμένη με καταναγκαστικά έργα), ενώ του ναζισμού είναι εγκλήματα φυσικά (θάλαμοι αερίων). Αν ο κομμουνισμός (στην Ουκρανία, μετά στην Καμπότζη) έφθασε καμιά φορά μέχρι τη γενοκτονία, η γενοκτονία των Εβραίων ήταν γραμμένη μέσα στο σχέδιο του ίδιου του ναζισμού.

Η πνευματική φύση (ή αντιπνευματική) του κομμουνιστικού στόχου, ο ιδεοκρατικός του χαρακτήρας, έκαναν δυνατή την προσαρμογή που ο ναζισμός ήταν ανίκανος, υποταγμένος καθώς βρισκόταν στο φυλετικό μίσος. Οι Λόγοι μίσους και πόλεμου, μπόρεσαν και έγιναν, εξαιτίας της αφηρημένης έννοιας του εχθρού, μεταφορά,

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Η κατατρόπωση των Ιταλών στην Πρεμετά από το Ελληνικό ιππικό. (Από το «Έπος του '40», Έκδοση της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος)

Καμμένα εβραϊκά βιβλία κατά την «Νύχτα των Κρυστάλλων», 9.11.1938

τυπική ρητορική, γλώσσα ξύλινη, απαλλαγμένη από κάθε συναίσθημα. Πάντοτε πιθανή, η βία έγινε σπάνια. Στο εξωτερικό μπόρεσαν να καταλήξουν σε μια συνύπαρξη με τον εχθρό, στο εσωτερικό, η γλώσσα του κομματικού μηχανισμού κατέληξε να αφορά μόνον αυτόν.

Υπάρχει μέσα στον κομμουνισμό ένας ολοκληρωτισμός αρχής: ο σοσιαλισμός είναι «ανεπίστροφος», το μοναδικό κόμμα έχει το μονοπώλιο της εξουσίας, υπάρχει πάντοτε η απαγόρευση να επιχειρεί κανείς άλλα πράγματα, αλλά η σκληρότητα ελαττώθηκε, το περιεχόμενο του σοσιαλισμού είναι ακαθόριστο. Σιγά - σιγά η κοινωνία ξεφεύγει από την επιρροή της εξουσίας, η επαγγελματική ικανότητα ξαναβρίσκει μια νομιμότητα, μερικοί θεσμοί τείνουν να λειτουργήσουν αυτόνομα. Η διαφθορά είναι ο εσωτερικός εχθρός του καθεστώτος, και πάνω απ' όλα ο εξωτερικός κόσμος εισδύει, ξεπερνώντας τις απαγορεύσεις του κράτους, γοητεύοντας τα στελέχη και τους νέους. Δεν θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για εκδημοκρατισμό, αφού η εξουσία ανήκει ακόμη, χωρίς ανεκτή αμφισβήτηση, στον κομματικό μηχανισμό (...).

Ο ολοκληρωτισμός δεν μεταρρυθμίζεται, αλλά υποχωρεί, ξεφεύγει, αναδιπλώνεται στο κέντρο. Η συνέπεια είναι, μέσα στις περιφέρειες (γεωγραφικές και κοινωνικές) η δημιουργία ανεξέλεγκτων ζωνών: ανομιών, διαφθοράς των οργάνων του κέντρου, φεουδαρχοποίησης των γραφειοκρατών, που καταλήγουν να αντιπροσωπεύουν αυτό που έπρεπε να ελέγχουν. Τελικά, ο ολοκληρωτισμός, χωρίς τρομοκρατία, που φαντάστηκε ο Χρουστσώφ, ακόμη, καλύτερα ο ολοκληρωτισμός που σβήνει τις μνήμες τρόμου, κατανικήθηκε από την ανικανότητα. Η διατήρηση μιας πολιτικής αρχής που κατήντησε αναξιόπιστη, προκαλεί την παράλυση μιας εξουσίας, που ωστόσο ήταν ακλόνητη, ένα στάσιμο μίγμα αυθαιρεσίας και αναρχίας...

Οι μεταρρυθμίσεις που επιχειρεί ο Γκορμπατσώφ, θέλουν να θεραπεύσουν την δυσκολία της ύπαρξης ενός ολοκληρωτισμού χωρίς τρομοκρατία, που αντι-

λαμβάνεται ότι η κοινωνική ύλη, η πνευματική ύλη του διαφεύγει. Δεν πρόκειται για αλλαγή του καθεστώτος, αλλά για να λειτουργήσει καλύτερα. Γι' αυτό, το κλασικό μέσο είναι η κάθαρση, να ξανασφίξουν τα λουριά, οι επιθέσεις να είναι λιγότερο ή περισσότερο ειλικρινείς εναντίον των στελεχών, που κατηγορούνται για όλα τα κακά, ενώ τους ζητούν ένα έργο αδύνατο: να ζωντανέψουν την κοινωνία, αλλά μόνο για λογαριασμό της εξουσίας, να συμβιβάσουν την κοινωνική ενεργοποίηση και την αλλοτρίωση, να αναστήσουν τον αυθορμητισμό και την δημιουργικότητα μέσω της αυθεντίας. Βρίσκει κανείς μέσα στο glasnost παραδείγματα αυτής της συμπεριφοράς.

Αλλά η ουσία της στρατηγικής φαίνεται να είναι να ξαναφτιάξουν ένα πραγματικό σύστημα μεσολάβησης ανάμεσα στην εξουσία και την κοινωνία, να δώσουν περιθώρια στο οικονομικό και στο πνευματικό πεδίο, υπό τον όρον να παραμείνει κυρίαρχος του παιχνιδιού η nomenclatura, πράγμα που προϋποθέτει ότι διαλέγει ανάμεσα στις καινούριες αρμοδιότητες εκείνες τις οποίες μπορεί να εννοήσει και να αφομοιώσει(...).

Αυτό το σύστημα των γερασμένων ολοκληρωτισμών μπροστά στην πραγματική μεταρρύθμιση επαναφέρει στα ίδια τους τα θεμέλια: είναι τα μόνα σύγχρονα καθεστώτα στα οποία η νομιμότητα δεν βρίσκεται μέσα στη θέληση του λαού. Ενώ οι δικτατορίες θέλουν να είναι αναπληρωματικές, λέγοντας ότι ο λαός δεν είναι έτοιμος, δεν είναι φωτισμένος... οι ολοκληρωτισμοί παραμερίζουν τον λαό, τον κάνουν εργαλείο, προς όφελος μιας έννοιας φυλετικής ή ταξικής - του λαού. Αυτός ο αλαζονικός παραλογισμός, που αποτελεί τη δύναμή τους, την παραλύει σήμερα, αλλά παραμένει καθοριστικό σημείο των καθεστώτων, τα οποία μπορούν να αλλάξουν θέση, δεν μπορούν όμως να αλλάξουν φύση.

(Ο **Paul Thibaud** είναι διαπρεπής Γάλλος στοχαστής, άλλοτε διευθυντής του περιοδικού «Esprit». Αναδημοσίευση από το περιοδικό **Ευθύνη**, σε μετάφραση Κικής Μαλεβίτη).

Οι Ισραηλίται εν τω Ελληνισμῷ

ΥΠΟ ΘΩΜΑ Α. ΠΑΣΧΙΔΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Εκ της φυλής του Εθνάρχου Αβραάμ, απογόνου του Έβερ εξ ου και τοῖνομα Εβραίοι, γενεάς δε του πατριάρχου Σημ, περί τα οροπέδια και τας κοιλάδας του Σαφειρά και Σενάαρ των Χαλδαιῶν τας σκηνάς στήσαντος περί τα 2,290 ἔτη προ της Θεογονίας, κατάγεται ο πανάρχαιος οὗτος και πρωτότυπος λαός, ο περιουσιος Ισραήλ, κληθείς οὕτως από του Ιακώβ, του θεόθεν μετονομασθέντος Ισραήλ εν τη επιστροφῇ αὐτοῦ εἰς Χαναάν εκ Χαρράν (Καρχών) της Μεσοποταμίας παρά τον χειμάρρουν του Ιαβύχ.

Εκεῖθεν δ' ο λαός οὗτος μετηνάστευσεν εἰς Αἴγυπτον, εν ἡ ἐπληθύνθησαν ἐξ εβδομηκοντα πέντε ψυχών, ὅσαι εἰσηλθον εν καιρῷ της αντιβασιλείας του Ιωσήφ μετα Ιακώβ, εἰς εξακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν, εκτός της αποσκευῆς ἴθι των γυναικοπαίδων. Οἱ δε υἱοὶ Ισραήλ δύο περίπου αἰῶνας διέμειναν εν γῇ Χαλδαιῶν, διακόσια δε τριάκοντα ἔτη εν γῇ Αἰγύπτου. Εἴτα ἦλθον εἰς της Παλαιστίνης ἢ της Ιουδαίας το εὐκρατέστατον και ευφορώτατον τότε κλίμα μετά πολλοὺς και αιματηροὺς ἀγῶνας κατὰ Μωαβιτῶν, Χαναναίων, Μαδιανιτῶν, Αμμωνιτῶν και Φιλισταιῶν, οὓς και καθυπέταξαν, επεκτείναντες οὕτω τας κτήσεις αὐτῶν εἰς πολλὰς παραλίους και εσωτέρας της τε Μεσοποταμίας και της Συρίας και Φοινίκης πόλεις, ας οἱ Φοίνικες πρότερον κατείχον, τας πλείστας τούτων αποικίσαντες και εκπολιτίσαντες, ως ἔπειτα οἱ Ἕλληνες.

Μετά των Ἑλλήνων οἱ Ισραηλίται αἰετοτε συνήψαν σχέσεις εμπορικές, ἀλλά και θρησκευτικές και πολιτικές, ἰδίως δε ἐπὶ του Μ. Αλεξάνδρου και των διαδόχων αὐτοῦ και ἐπὶ της εποχῆς των ἀθανάτων Μακκαβαίων. Ο Μ. Αλεξάνδρος εσεβάσθη τοὺς Ιουδαίους, ἀλλά και ἐτιμήθη ὑπ' αὐτῶν εἰς Ιερουσαλήμ, καίτοι οὗτοι ἐκοντὶ ἀκοντὶ εἶχον συμμαχήσει τοῖς Πέρσαις. «Ἐπὶ της εποχῆς του μεγάλου Ιερῶς Ιαδδοῦν, γράφει ο J.J. Guillemin, ο Αλεξάνδρος ἐξεστράτευσεν. Οἱ Ισραηλίται ἀπεποιήθησαν, ως εἰκάζεται, του ὑποταχθῆναι αὐτῷ και τούτου ἐνεκα ο νικητῆς ἔβαινε μένεα πνεῦν κατὰ της Ιερῆς Σαλήμ. Ἐπλησίαζεν ἐκεῖ, ὅτε ο ἀρχιερεὺς Ιωδοῦν ἐξῆλθεν εἰς προὔπαντήσιν αὐτοῦ ἐνδεδυμένους τη αλουργίδι και τη προφύρα και ακολουθούμενος ὑπὸ πλῆθους ἀπειρῶν ιερῶν, λευιτῶν, πολιτῶν. Ο Αλεξάνδρος ἐξεπλάγη ἐπὶ τῷ μεγάλῳ της θρη-

σκευτικῆς ταύτης πομπῆς· κατὰ δε τον Ιωσήφ Φλάβιον, μετέβη πεζός εἰς τον ναόν εἰς προσκύνησιν του ἀληθοῦς Θεοῦ, και ἤκουσε το ἀνάγνωσμα του Τεύχους του Δανιήλ, του ἀναγγέλλοντος ὅτι Ἡγεμῶν Ἕλλην εκ δυσμῶν ἐξελεύσεται καταστρέφων την μοναρχίαν των Περσῶν (Κεφ. Θ' 21 Δανιήλ). Ο Αλεξάνδρος εἴτα ἐπέδωξε τας κατακτήσεις αὐτοῦ, ἀφείς τοῖς Ιουδαίοις το πρὸνόμιον της αὐτονομίας και αὐθυπαρξίας». (Hist. Ancienne P. 206).

Οἱ διάδοχοι του Μ. Αλεξάνδρου ως ἐπὶ το πλείστον εὐνοϊκότατοι πρὸς τοὺς Ισραηλίτας ἐδείχθησαν, εκτός του Πτολεμαίου Σωτήρος, ὅστις ἀνευλαβῶς πρὸς τα θεία φανείς ἤναψε πόλεμον μεταξὺ των δύο φυλῶν, οὐ συνέπεια ἡ μετανάστευσις περίπου 100 χιλιάδων Ἑλληνιστῶν Ιουδαίων εἰς Αλεξάνδρειαν. Μετά δε τούτου Πτολεμαῖος ο Φιλάδελφος ἐπὶ της ἀρχιερατείας Ἐλεαζάρου ἐπεχειρίσατο το μέγα της μεταφράσεως της Ιερῆς Γραφῆς ἔργον, ὅπερ ἐπετεύχθη ὑπὸ των Ο' ἡ ἐβομῆκοντα δύο, εν οἷς, κατὰ την ιερὰν παράδοσιν, και ο πρεσβύτες Συμεών, ω ἡν κεχρησμένον μὴ ἀποθανεῖν πριν ἡ ἰδῇ τον Χριστόν Κυρίον, κατὰ το του ιεροῦ Λουκά Ευαγγέλιον. Ὅτι δε πλείστοι οἱ Ἑλληνισταὶ Ιουδαῖοι εν Ἀνατολῇ και Ἑλλάδι, ἀλλά και Ἕλληνες Ιουδαῖοι, και ἕτεροι μὲν πληροφοροῦσιν ἡμᾶς, και δη ο Μέγας Οικονόμος εν Βιβ. Β', πλατύτερον, εν δε τῷ Δ'. αὐτολεξεῖ γράφει τάδε:

«Ἄλλ' οἷα δύναται λόγος Θεοῦ ζώντος γνήσιος και ἀληθινός! Ἐτι κατὰ τοὺς χρόνους των εν Αἰγύπτῳ και Ἀσίᾳ βασιλευνόντων διαδόχων του Αλεξάνδρου, εφ' ὧν μάλιστα και ἡ Ἑλληνὶς ἐπεκράτησε γλῶσσα, ὑπῆρχον πάμπολλοι των ἐθνικῶν κατὰ τε την Συρίαν και Παλαιστίνην και την Αἴγυπτον και κατ' αὐτὴν την Ἑλλάδα προσήλυτοι κατὰ τον του Μωσέως νόμον πολιτευόμενοι, και μάλιστα οἱ ευλαβεῖς λεγόμενοι και θεοσεβεῖς, ἡ σεβόμενοι Ἕλληνες, και φοβούμενοι τον Θεόν».

Ἀλλά και οἱ πλείστοι των φιλοσόφων και σοφῶν της ἀρχαιότητος εκ των ναμάτων της Μωσαϊκῆς Πηγῆς τας ἀρχάς της θεότητος ηρῶσαντο. Ο Ιώσηπος γράφει ποῦ «Μάλιστα δε Πλάτων μεμύηται τον ἡμέτερον νομοθέτην, και τῷ μηδὲν οὕτω παιδεύμα προσάττειν τοῖς πολίταις, ως το πάντας ἀκριβῶς τοὺς νόμους ἐκμανθάνειν». Καθ' Ἡσύχιον δε Νουμῆνιος ο Πυθαγορικός ἐγραφε... «Τι γὰρ ἐστὶ Πλάτων, ἡ Μωσὴς ἀττικί-

ζων;». Ο δε Μάρτυς φιλόσοφος Ιουστίνος έλεγεν: «Ότι την περί ενός Θεού Μωϊσέως διδασκαλίαν» και Αριστοτέλης εμνημόνευσεν ελληνιστού τινος Ιουδαίου, μεθ' ου συνδιαλεγόμενος έμαθε τα δόγματα των Ιουδαίων». Ο δ' Ευσέβιος: «Μη αμφιβάλης... τους τα πλείστα των εθνών περιεργασμένους Έλληνας και τα Εβραίων μη αγνοήσαι αρχήθεν επί την Ελλάδα φωνήν μεταβεβλημένα» Ο δε Κύριλλος Αλεξανδρείας ιστορεί: «Πλάτων τε και Πυθαγόρας δοξάζουσι μεν πως επεικείστερον περί τε Θεού και του κόσμου συνειλήγασι δε την εις τούτο παιδεύειν, εϊτιν' επιστήμην, Αιγυπτίους εμβεβληκότες, παρ' οϊς δη πολύς ο περί του πανσόφου Μωσέως λόγος ην, και των παρ' αυτώ δογμάτων το θαύμα ετετίμητο». Αλλά και Θεοδώρητος κράζει: «Τι δήποτε μη, τούτους πάντας καταλιπόντες, προς Μωυσεά τον της θεολογίας Ωκεανόν μεταβαίνωμεν, εξ ου περ ποιητικώς ειπείν, πάντες ποταμοί και πάσα θάλασσα; και γαρ Αναξάγορας, και Πυθαγόρας και Πλάτων, εκείθεν ειλικυσαν σμικρά άττα της αληθείας ενάυσματα».

Ο πολυχειμών ούτος πάσης επιστήμης Οικονόμος θαιμασίως ανελίσσων τας των εθνών ιστορίας αποφαίνεται διαρρηδην ουτως παρακατιόν: «Τας αρχαίας των Φοινίκων ιστορίας συνήθροισε μεν ο περί τα Τρωϊκά και επομένως δύο και τρεις αιώνας κατόπιν Μωσέως γενόμενος Σαγχιωνιάθων ο Βηρύτιος, εξελήνησε δε ταύτας Φίλων ο Βύβλιος. Και πάλιν Βηρωσός εξήγησε τα Χαλδαιών και τα των Ασσυριών. Κάστωρ δε και Θαλλός τα των Σύρων. Και άλλοι δε των αρχαίων διελάβον τα παρ' Ινδοίς και Χαλδαιούς και Αιγυπτίους προσβεβύμενα παρ' άπασι δε τούτοις τοις συγγραφεύσι φέρονται πολλά, σύμφωνα και ταύτα σχεδόν τοις Μωσαϊκοίς, τα μεν εναργώς, τα δε και διαφαίνοντα διά του περιβεβλημένου της μυθολογίας υμένος. Ει δε και οι εθνικοί συγγραφείς εκ των Μωσαϊκών ηρύσαντο γραμμάτων πολλάς αφορμάς των κατ' αυτούς μεμυθειμένων θεολογικών, φυσιολογικών, ιστορικών διδασκαλιών, άρα και οι Έλληνες διά τούτων εμμέσως αυτώ προσωμίλησαν τω πηγαίω και θεόπτη Προφήτη. Ως ευθυτενείς ακτίνες εξ ενός ορμώμεναι κέντρου, προσφύονται πολλαχού της κυκλάδος περιφερείας, ή ως νάματα ρυάκων εκ μιας απορρέοντα πηγής, πολυσχεδώς επιφέρονται τας αρούρας, ούτω της Μωσαϊκής σοφίας πολλά διδάγματα διεδόθησαν εις τους αρχαιοτάτους της Ασίας και της Ελλάδος λαούς, κατά καιρούς μετοχετευόμενα». (Περί των Θ'. ερμηνευτών Κεφ. Β').

Διά δη ταύτα εις Γαλάτης ένθους ανεφώνει εμμέτρως:

«Ο Saipre Bible! ο Divin Livre!
Sacre Tresor! tu m' appartiens;
C' est toi qui m' apprends d' ou je viens?
Ou je vais, comment il faut vivre?»
Εμμέτρως αΐθις μεθερμηνευόμενον
Ω Βίβλος θεία! Βίβλος αγία!
Θείε θησαυρέ, Κόσμον η παγκληρία!
Συ με διδάσκεις, πόθεν προήλθον;
Πη δε πορεύομαι, ποίον ανύσω βίον;»

Και ταύτα μεν προς αποδείξιν των θρησκευτικών σχέσεων της Ιουδαίας και της Ελλάδος μέσω της Αιγύπτου εν τη εποχή του Μ. Αλεξάνδρου και των Πτολεμαίων. Επ' δ' Αντιόχου του Επιφανούς σκευφαμένου ίνα αναμορφώση και ομοιοποίησιν ούτως ειπείν το ευρύ κράτος της Ανατολής οι ιεροί διδάσκαλοι, οι Μακκαβαίοι και έτεροι ανάρητοι, οι μεν εθνισάσθησαν υπέρ των θεσμών της πίστεως, οι δε ήραν τα όπλα προς άμυναν της ελευθερίας, επί εβδομήκοντα περίπου έτη γενναίως αντιπαράταχθέντες και νικηταί ως επί το πλείστον αναδειχθέντες, επί της στρατηγίας ιδίως του πολυτοτελέχου των Μακκαβαίων οίκου, εωσού, όπως και οι Έλληνες, υπετάγησαν και ούτοι υπό τους Ρωμαίους.

Περί δε των εμπορικών και πολιτικών σχέσεων της Σημίτιδος και Ιαπετονίδος φυλής, η Ι. Γραφή αναφέρει μεν επιτροχάδην εις τα τεύχη των ιερών προφητών Δανιήλ και Ιεζεκιήλ και Ησαΐου και Ιερεμίου, πλην μόνον εν τοις βιβλίοις των Μακκαβαίων απαντώνσιν επιστολαί Ιουδαΐκαίτε Σπαρτιατικάί, αλλά και μεταξύ Βασιλέων και στρατηγών Ιουδαίων εκεί καταχωρούνται, δι' ων αποδεικνύνται συγγένειά τις στενή και οικειότης στοργική μεταξύ Ελλήνων και Ισραηλιτών ανέκαθεν. Ο αμφιβάλλων περί τούτου αναγνώτω το Α'. των Μακκαβαίων εν κεφαλαίοις ΙΔ' και ΙΒ' ως και το Γ' εν Κεφ. ΣΤ' και αλλαχού, ίνα κατίδη ότι ο Ελληνισμός, και αν ποτε, του Ρωμαισμού ένεκα, ήλθεν εις διαμάχην τω Ιουδαϊσμο, αείποτε όμως έτεινε χείρα αδελφικήν και αμνησικακίαν προς άπαντα μεν τα φύλα και έθνη εδείξατο, το δε Ισραήλ, ιδία ηγάτησε και αυτώ συνωκειώθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Πλείσται Ισραηλιτικά κοινότητες εν τη κυρίως και τη των Ιαπετονιδών φυλών Ελλάδι, ως και Ελληνικάι εν χώραις του Ισραήλ απαντώνσιν εναλλάξ και προ της Θεογονίας, και εν τη εποχή των Ιερών Αποστόλων, και επί των Βυζαντινών Κραντόρων μετέπειτα.

Ο ιερός Παύλος και ο φιλεθνης Ιώσηπος αλλά και Φίλων ο Ιουδαίος, περί ου όδεται το περιφημον λόγιον «Η Πλάτων φιλωνίζει, η Φίλων Πλατωνίζει» ως ει καταφανεστέραν ηβούλετο ο τότε ελληνικός λαός την συγγένειαν των δύο τούτων εθνών ποιήσαι διά της συγκρίσεως των δύο τούτων δαιμονίων νόων της φιλοσοφίας, ως και οι μεταγενέστεροι ιστορικοί ξένοι τε και οικείοι, και ο προ 2 αιώνων Βενιαμίν πλείστα όσα περί τούτου γράφουσιν, αφού μάλιστα εν πολλαίς πόλεσι της Θράκης, ως έγραφεν ο σχολιαστής του Αριστοφάνους εις Αχαρ. στιχ. 156 ότι «Οδομάντων έθνος Θρακικόν φασί δε αυτούς Ιουδαίους είναι» διαφυγόντας την του Σαλμανασάρου καταστροφήν· αλλ' ιδίως της Μακεδονίας, αφού και η λέξις αυτη εστιν εκ του εβραϊκού Μακεδίμ, του δευτεροτόκου υιού του Ιάφεθ, ον ημείς Μακεδόνν υψηλόν και μακρόν δηλ. επωνομάσαμεν, ουχ ήττον και της Ηπειροθεσσαλίας και της

ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΑΙ ΕΝ ΤΩ ΕΛΛΗΝΙΣΜΩ

Πελοποννήσου και Επτανήσου συναντώσι πολυπληθείς ανέκαθεν και έκτοτε Ισραηλιτικά Κοινότητες και Συναγωγαι, εκχριστιανισθείσαι έναι διά του Ευαγγελίου του Παύλου αλλά και διά πολέμων και άλλων πολιτικών περιπετειών έτεροι ημισευθείσαι.

Ήδη δε πολλοί οι Ισραηλίται εν Δακία και τη Μοισία· πολλοί δε και εν Ρωμυλία και τη Ανατολή ως και κατά τον Μεσαίωνα. Μετηνάστευσαν μεν ούτοι και άλλαχθέν, κατά μέγα μέρος δε από της Ισπανίας μυριάδες τούτων αποκατέστησαν εις πλείστας παράλιους και μεσογείους πόλεις, ένθα εξασκούσι την μικράν τε και μεγάλην τραπεζικήν, αλλά και το ευρύ και μικρόν εμπόριον, την μεταξονογίαν και σειρητουργίαν· εις τινας δε πόλεις της Δακίας και της Μακεδονίας την αμαξαγωγίαν, ξεναγωγίαν αλλά και την λεμβωγωγίαν μετέρχονται. Τηροῦσι δ' απαρεγκλίτως, ουχι βεβαίως πάντες ως και παρ' ημίν, τα της θρησκείας αυτών διδάγματα μετά τινων όμως παραλλαγών και καινοτομιών εν πολλοίς άδικαιολογήτων.

Το λόγιον «η Πλάτων Φιλωνίζει ή Φίλων Πλατωνίζει» ο πολυίστωρ Ritter Ιστ. της Αρχ. Φιλοσοφ. Ι. 12 Ch. 6 ορίζει «Education Grecque, Genie Oriental» «Αγωγήν Ελληνικήν, Δαμιόνιον Ανατολικόν». Ούτος δ' ο Φίλων τον Αιέν Όντα καλει Πατέρα, παραδεχόμενος συν Αυτώ Δύο ετέρας Δυνάμεις, την Δημιουργικήν, ήτοι τον τον παντός Πουητήν Θεόν και την Προνοητικήν, ήτοι τον τα πάντα κυβερνώντα Θεόν. (De migr Abraham p. 362).

Ιδου δε αυτολεξει γαλλιστί το κείμενον τούτο:

«Au milieu est le Père, Celui que les Ecritures appellent par excellence Celui qui est (Ο Ων); des deux côtés sont Ses Puissances, l' Une, c' est la Puissance Créatrice et l' Autre, la Puissance Royale ou la Providence; l' une est le Dieu qui a tout fait, l' autre le Dieu qui gouverne tout».

«Των παρ' Έλλησιν ένιοι νομοθετών, γράφει αλλαχού, μεταγράψαντες εκ των Ιερωτάτων Μωσέως στηνών».

Phil. de Judice.

«... La religion est restée chez les Juifs, au milieu de toutes leurs migrations, et tant qu' ils ont été isolés des autres peuples, la règle suprême de la vie, la source première des idées et des sentiments. Mais la religion n' a pas conservé dans leur esprit le même caractère. Déjà en voie de transformation pendant le long espace de temps qu' embrassent les temps Bibliques, elle s' est modifiée bien davantage durant les siècles de dispersion; et ces changements, ces transfigurations, pourrait - on dire, la portent vers un spiritualisme de plus en plus élevé, de plus en plus indépendant des conditions de nationalité et des pratiques extérieures».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ο λαός ούτος ουδενί της Ανατολής και της Ρωμυλίας έθνει συνεκράθη, όπως συνέβη εν Δύσει, ένθα ο νεώτερος πολιτισμός ηνάγκασε τους εκείσε Ισραηλίτας ίνα αφοσιωθώσι τοις ιθαγενέσι της Ευρώπης εις πλεί-

στα μέρη. Αιτία δε της μη αφομοιώσεως του εβραϊκού στοιχείου υπήρξε μέχρι τούδε η δεσποτεία του φανατισμού και το θρησκευτικόν αμοιβαίον μίσος, άτίνα εύρον εν τη Ανατολή στάδιον ευρύ.

Χάρις όμως τω Βιβλικώ και Ευαγγελικώ πνεύματι, όπερ διεδόθη και διαδίδοται αφθονοπαρόχως, κατά το τελευταίον τούτο του ΙΘ' αιώνος μάλιστα τέταρτον, διά τε του τυπου και διά των προτροπών των Ραββίνων, αλλά και δι' εγκυκλίων των αρχηγών του ελληνικού Κλήρου, όστις αείποτε διεκρίθη επί ανεκτικότητι και ανεπηρέαστω προς άπαντα τα του κόσμου θρησκευήματα διαγωγή, ουχι δε ως ενιαχού, κατά τον μεσαίωνα και μέχρι της παρελθούσης εκατονταετηρίδος τινές φανατικοί ιερέζετασάι και παπιστάι, οι εκατόμβας Διαμαρτυρομένων και Μαύρων και Ιουδαίων θύσαντες και σφάζαντες αντευαγγελικώς επί των διαπέδων της Δύσεως, τούτ' όπερ επήνεγκε τότε και την μετανάστευσιν εν Ρωμυλία πλείστων Εβραίων εκ Δύσεως ιδίως δ' εξ Ισπανίας περί τον ΙΣΤ' αιώνα, καθά λέγει ιστορικός Γάλλος:

Les Juifs, colonie Espagnole venue vers le 16ème siècle pour chercher un refuge contre l' inquisition... Les Juifs parlent un espagnol grossier; c' est à peu près l' espagnol du temps où ils quittèrent leur patrie occidentale, de même que la langage des Canadiens nous rappelle les vieilles formes de la langue française du temps où le Canada comptait au nombre de nos colonies. Vous les voyez portant encore l' ancien costume des Juifs d' Espagne, la robe et le bonnet à fourrures. Leurs occupations, mêmes n' ont pas varié; ils pèsent de l' or et font le change».

Χάρις, λέγω, τω χριστιανικώ ελληνισμώ, διά της αθανάτου μάλιστα τέχνης του Γούντεμπεργ, τα μίση ήρξαντο ίνα σβεννώνονται μεταξύ των ανατολικών λαών, και μάλιστα από της καθιέρωσεως της Ελληνικής Πολιτείας, εν η ο Ισραηλίτης λαός ζη ελευθέρως, ελευθερώτερον και αυτής της Αγγλικής προστασίας, απολαύων πάντων των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων ανέτως ως και πας πολίτης ή αστός οιοιυδήποτε θρησκευήματος.

Ναι! οι Ισραηλίται της Άατης, της Ποεβέξης, της Πάργας, των Ιωαννίνων, της Καστοριάς, της Τρικκης, της Λαρίσης, του Βόλου ως και των άλλων της Ηπειροθεσσαλίας και Θρακο - Μακεδονίας μερών απενισάτωσαν, ως έλεγον και έγγραφον και ηγόρευον πολλάκις εν τη αλλοδαπή και ημεδαπή, την Επτάστερον Επτάνησον και την κλασικήν Ευβοιαν, ιδίως δε την ωραίαν και μοσχοβόλον Κέρκυραν, ένθα Έλληνες και Εβραίοι ζώσιν αδελφικώς και αμιλλώνται εκάτερος ίνα υπερτερήση κατά τα γράμματα, τηνμπορίαν και τον πολιτισμόν. Αν δ' εις τινας των άνω μνησθεισών πόλεων ή και αλλαχού διασώζονται ίχνη μισαλλόδοξα, τούτο αποδοτέον τω δεσποτικώ του Κορανίου ζυγώ, όστις επέδρασε και επιδρά έτι επί τας τύχας των μίτω πεφωτισμένων εκείσε κατοίκων, ουχι δ' επιρριπτέον τω ιερώ του Θεανθρώπου Ευαγγελίω, όπερ διδάσκει την Αδελφότητα, την Ισότητα και την προς αλλήλους Αγάπην.

Οι Ισραηλίται εν τη Ανατολή και τη Ευρωπαϊκή

Τουρκία εισίν ως επί το πλείστον αταίειντοι, επειδή ελλείπουνι ανώτεροι σχολαί αμφοτέρων των φύλων, ελλείπει αυτοίς, ως μη ώφελε, το φως ίνα διδύωσι διά των διανοητικών της ψυχής ομμάτων, που έγκείται το μέλλον αυτών, και εις τι δέον ίνα τείνωσιν αι προσπάθειαι της παρούσης Ισραηλιτικής γενεάς, όπως δυνηθή ίνα κατάσχη την προσήκουσαν αυτή θέσιν εν τη χορεία των νεώτερον εθνών.

Αυτόν τον σκοπό προ πολλού επιδιώκει η αξιότιμος «Παγκόσμιος Ισραηλιτική Συμμαχία», η έδραν τους Παρισίους, τον πυρήνα τούτον των σημεινών φώτων και επιστημών, ελέξαμένη, εξ ης ως έκ τινος κέντρου διαχέονται υλικά τε και πνευματικά κεφάλαια εις τας Εβραϊκάς της Ανατολής παροικίας· πλην οι πλείστοι Εβραίοι ουδαμώς ηβουλήθησαν συνείναι, πόσω εσφαλμένη υπάγχει η γνώμη ενίων, ότι μόνον διά του εμπορίου, της αλλαγής του χρυσίου ή διά των επιτηδειμάτων κατορθωθήσεται η βελτίωσις της καταστάσεως των ομοθρόσκων αυτοίς. Και ναι μεν τα πλούτη συντείνουσιν εις το πρόσκαιρον ευημερον· πλην άλλ' η ιδρυσις ναών υψηλής επιστήμης πολλές συνηθείας, ξένας της Μωσαϊκής και της του Ιερεμίου λατρείας, εκποδών ποιησεται η δε αδεισδαίμων εν σχολαίς Ελληνικαίς ή Ευρωπαϊκαίς φοιτήσις και εκπαιδεύσις των νιών Ισραήλ προσεγγίσει τα δύο έθνη πολλώ πλέον ή πρότερον, αφού συγγενείς εσμέν ανέκαθεν και τους αυτούς Προφήτας σεβόμεθα, τους τον αιώνα του Μεσσία προκαταγγείλοντας, ον λαι αυτοί οι Ταλμουδισταί και Μιδραχισταί των ελευθεριών και των ευαγγελικών φώτων ερμηνεύουσιν αιώνα, γνωμοδοτούντες ότι ο κόσμος ούτος εξακισχίλια έτη μέλλει διαρκέσειν, τουτέστι: διασχίλια προ του νόμου, διασχίλια υπό τον νόμον και διασχίλια υπό τον Μεσσίαν (Ίδε Sanhedr. Ch. II). Ιδού δη αυτολεξεί τι το Ταλμούδ και Μισδράχ έγγραφαν περί της Μεσσιανικής ταύτης εποχής.

«La venue du Messiah n' aura pas seulement pour effet de délivrer l' Israël, elle affranchira toutes les nations, et l' époque Messianique distinguera de l' époque actuelle».

Επειδή λοιπόν η έλευσις του Θεανθρώπου συνέπεσε περί τα τετρακισχίλια έτη, άπας άρα ο νυν κόσμος διατελεί υπό το κράτος του Ευαγγελίου, όπερ εις πλείστα συμφωνεί τω Ταλμούδ, κατά τους Ερμηνευτάς αυτού.

«Les auteurs du Talmud voient dans l' ignorance la source de presque tous les maux qui affligent l' humanité, mais ils n' admettent pas que la science soit une source de profit pour celui qui la possède».

«Pour obtenir la science, il faut encourager, il faut honorer l' instruction à tous les degrés et dès les premières années de la vie».

«Le Sabbat nous a été donné, vous n' avez pas été donnés au Sabbat» Talmud. «Le Sabbat a été donné à l' jomme, non l' homme au Sabbat», «Evangile» et d' autres textes conformes.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Οι Ισραηλίται εξελληνίζόμενοι, και μάλιστα αφού

εις απάσας τας πόλεις αυτάς τα ελληνικά μάλλον επιδιώκονσι φώτα και ελληνικά εκπαιδεύονται και ως επί το πλείστον ελληνικά λαλόνσιν, απαρτίσουσιν ισχυρόν εν προσεχεί της Ανατολικής παλιγγενεσίας μέλλοντι μετά των Ελλήνων κρίκον, όστις διά τον Ελληνισμού, καν αντιδρώσιν οι τούτον εν Θρακία και Μακεδονία και Ηπειροθεσσαλία καταδιώκοντες, κ.ά μυρίοι Λαϊάρδοι και Βηκρονσφηλδαί μετάξυ των ειγενών των αθανάτων Γκιλφόρδ και Βύρωνος ομοεθνών εγερθήσιν, ενοποιήσει και συνδέσει τους Ανατολικούς λαούς αδιαρρήκτως.

Ναι! οι εν Ανατολή και Ρωμυλία Ιουδαίοι εκπαιδευόμενοι διά των ακτινοβόλων του Ελληνισμού φώτων οδεύσωσιν επί την άγουσαν εις το προγονικόν των ευκλέων του Ισραήλ ανδρών άφθιτον κλέος, ουπερ αξιζήλοι και σκληροί οπαδοί δέον γενέσθαι εις τουπιόν, ουχι δε ως τούδε της ύλης ως επί το πλείστον θεράποντες. Ποιούμεν οιν εκκλησιν εις τους εν Ευρώπη οικούντας ολβίους Ισραηλίτας της «Παγκοσμίου Συμμαχίας» ίνα, όπως τους εν Βουλγαρία και Ρωμυλία, Μοισία τε και Δακία και Μακεδονία συνδραμων, συνδράμωσι διά παντοίων μέσων και τους εν αμαθεία εις τα Ηπειροθετταλικά μέρη διαβιούντας Εβραίους, ους εταπείνωσεν ο ζυγός, όπως και τους Έλληνας ημάς δυστυχώς προ τοσούτων αιώνων εν εκείναις τας χώραις. Τας δε συνδρομάς ταύτας αποστείλάτωσαν διά των εν Θεσσαλονίκη τε και Κερκυρα Συλλόγων, ων προεδρεύουσιν άνδρες διακεκριμένοι επί φιλομουσία και φιλεθνία, ως οι κύριοι Allatini εν Θεσσαλονίκη, οίτινες ανεξωγόνησαν και αναγέννησαν εκεί τον περιούσιον λαόν του Ισραήλ, και οι κύριοι Η. Μόρδος και έτεροι Ισραηλίται εν Επτανήσω οίτινες πλείστα υπέρ της Ενώσεως θυσίας κατέβαλον.

Ημείς οι Έλληνες, ως καλώς τούτο οίδασι και ομολογούνσι οι πάντες, ουδέποτε κατ' αυτών εκηρύξαμεν αποκλεισμόν, όπως οι εν Ευρώπη Υπεράλπειοι, οι εν Βορρά Υπερίστριοι και αυτοί γε οι πεπολιτισμένοι εν αυτή τη πρωτενούση μεγάλου Κράτους επ' εσχάτων κατ' αυτών εκήρυξαν, ως αποκτησμένων διά του ιδρώτος αυτών πλούτη κολοσσιαία, άτινα και εις αυτούς τους άνακτας δανείζουσιν. Ον μόνον δ' αποκλεισμόν ουδέποτε εκηρύξαμεν, άλλ' απ' εναντίας κοινόν αγώνα εν Δακία και Βουλγαρία επί βλάβη των συμφερόντων ημών πολλάκις διεπέξηγάμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Διά ταύτα εξορκίζομεν της Επτανήσου και της Θεσσαλονίκης τους φιέλληνας, και φιλομούσους Ισραηλίτας, οίτινες τοσαύτα ανομολόγουν ευχαριστήρια προς τον νυν πατριάρχη Κων/πόλεως διά την υπέρ της εκπαιδεύσεως της φυλής αυτών ανένδοτον αυτού προσπάθειαν, οπότε ήρχε της επισκοπής της πόλεως του Μυροβλύτνυ· ιδίως δε επικαλούμεθα και τα συστατήρια του Κερκυραϊκού Συλλόγου, προς θερμήν συνηγορίαν παρά τοις ισχυροίς της Παγκοσμίου Ισραηλιτικής Συμμαχίας συναδέλφοις, επί τη πιστή εφαρμογή του ΙΓ' πρωτοκόλου και ΚΔ' άρθρου της

ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΑΙ ΕΝ ΤΩ ΕΛΛΗΝΙΣΜΩ

Βερολινεύου συνθήκης υπέρ των ορίων της νέας Ελλάδος, των επ' εσχάτων ομοφώνως υπό πασών των μεγάλων Δυνάμεων διαρρηθην και επισήμως πλέον κεκυρωμένων.

Γραφάτωσαν μάλιστα πανταχού ότι μόνη η Ελλάς προ ημίσσεος περίπου αιώνος εγγέγραφεν εν τω Συντάγματι αυτής την ελευθέραν πάσης φυλής παντός θρησκευματος εξάσκησιν. Και διά ταύτα η τε Βερολί-neυος συνθήκη του 1878 και οι συνελθόντες επί διατη-σία του εκκερμούς Ελ. Τουρκικ. ζήτηματος αντιπρό-σωποι ουδένα επί τούτω όρον προσέθηκαν προς την νέαν Ελλάδα, όπως προς την Δακίαν, Σερβίαν και την Βουλγαρίαν. εν αις οι Ισραηλίται απεκλείοντο έως τούδε των δικαιωμάτων του πολίτου, ήδη δε μόλις καλούνται εις συμμετοχήν υπό των υπογραψασών την συνθήκην Ευρωπαϊκών Δυνάμεων δι' επιβλητικού προς τας χώρας ταύτας θεοπισματος.

Πέρυσιν ο αείμνηστος Crémieux, ο πρόεδρος του Ισραηλιτικού Συνδέσμου εις Παρισίους, προτού να κόψη το νήμα του βίου αυτού η Ατροπός εν δημοτελεί πανηγυρει εις ην παρήσαν απασών των της Ανατολής και Ευρώπης Εβραϊκών Κοινοτήτων οι αντιπρόσωποι εξήμνησε διά γλώσσης νευρώδους τα καλά των αστι-κών και πολιτικών ελευθεριών, ων το έθνος αυτού εκτήρατο, ιδίως δε υπέρ της εξάσκησεως της Ιουδαϊκής λατρείας διατόρως τοιαύτα τινά προς τοις άλλοις αγο-ρευων. άτινα ιταλιστί ώδε παρατίθεμεν.

«In tutto l' Oriente, libertà, del culto Giudaico; in tutto l' Oriente uguaglianza civile e politica per gli Ebrei. Si, tutti gli Ebrei dell' Oriente possono essercitare liberalmente il loro Culto; tutti gli Ebrei dell' Oriente sono cittadini nella Terra dove videro la luce! Liberta per Culto Giudaico, Uguaglianza civile e politica per gli Ebrei negli stati Christiani». Εν τούτοις ει και επελάθε-το ο φιλεθνης ούτος Ισραηλίτης, ίνα μνημονεύση εξαι-ρέσεως σπουδαίας του Ελληνικού, λέγω, βασιλείου, εσμέν βέβαιοι ότι οι συγγενείς αυτώ οίτε κύριοι Natter, Zadoc, Kohn, Veneciani, Allatini κ.λπ. εν άλλη προσφόρω περιτάσει υπερασπισούσιν εθνότητα, ήτις αιποτε συνεπάθησε τοις Εβραίοις, αρχής γενομένης από τον Πλάτ. Αποστολικών χρόνων και εφεξής, ιδίως δε από τον πρωθεράρχον της Ανατολής Βασι-λείου του Μεγάλου και μέχρι του νυν οικαιοτρόφου της Οικουμενικής νηός Ιωακείμ, καίπερ πλείς οι εν καιροίς χαλεποί και ημέραις αποφράσιν συνετάχθη-σαν, ως μη ώφέλε, τοις δημίσι του Ελληνικού χρι-στιανισμού, ομίλους ανδρών τε κακοποιήσαντες και ως εκ τούτου υπ' ενίων αγροίκων Ρωμηών δεινά παθό-ντες αμοιβαδόν.

Εν Θεσσαλονίκη Έλληνας και Ισραηλίται αδελφίζο-νται· ως και αυτοί οι πλούσιοι Ισραηλίται δεν απαξι-οῦσι του μη ομολογήσαι τα αγαθά του Ελληνισμού, ω συνέζησαν ανέκαθεν εν ειρήνῃ, καίπερ ήδη προσπα-θούσιν ίνα εξιοπανίζωνται.

Ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, όστις αριθμεί πλείστα μέλη της Ισραηλιτικής εκείσε Κοινότητος, εν τω περιοδικώ αυτού έγραφε τάδε·

«Σύντοκον μεθ' ημών υπάρχει έθνος τι Ισραηλιτι-

κόν, του οποίου ουδεν άλλο υπήρξε δυστυχεότερον. Επλήγη το δύσμοιρον προ 18 αιώνων εις τα αίρια στοιχεία της εθνότητός του, και τα μέλη του διεσώθη-σαν, ως τα φύλλα του φθινοπώρου, εις όλον τον κόσμον. Αλλ' όμως το έθνος τούτο δεν απέθανε· το πνεύμα της Ενώσεως και μακρόθεν συνέδεσε τα δια-σπαρέντα μέλη, και ούτως εν μέσω σκληροτάτων πιέ-σεων και απείρων καταδιωγμών του διετήρησεν, ως νέα πυρός στήλη, άσβεστον το φώς της συνεδήσεως».

Ο δε Πρόεδρος του Ισραηλιτικού εκείσε Σύλλόγου ιπλότης Allatini, ο Μακίνας (Maecenas) του Ισραήλ, έλεγε δημοσίως·

«Καλοί μου φίλοι, ας ήμεθα συνδεδεμένοι, ας εμμέ-νωμεν αχώνητοι, ας καταβάλλωμεν μείζονας υπέρ του κοινού θυσίας, και μη αμφιβάλλωμεν ότι θα ίδωμεν ενάρεστα αποτελέσματα, στεφανούντα τας ημετέρας προσπαθείας».

Ιδού δη αυτολεξει τίνα έλεγον οι έφοροι των εν Θεσσαλονίκη σχολών περί του πρώην Βάρνης και Θεσ-σαλονίκης αποτεινόμενοι προς τον διάδοχον αυτού·

«Αυτός μας έδειξε την παιδείαν ως μέσον, όπερ διδάσκον την αλήθειαν, φωτίζει τα πνεύματα, εμνείει τα καλά αισθήματα και οδηγεί τον άνθρωπον επί τας πατριωτικές αρετάς της αμοιβαίας αδελφότητος». Ταύτα ωμολόγησαν και οι του Βυζαντίου Ιουδαίοι, τα αυτά ομολογούσι και οι της Κερκύρας παίδες Εβραίοι. Μένει λοιπόν ίνα και οι εν τη Ηπειροθεσσαλία διαβι-οῦντες Ισραηλίται, οι τέως του Σουλτάνου υπήκοοι νυν δε πολίται και δημόται της Ελληνικής Πολιτείας, δυνάμει της ανεκκληήτου, αμετακλήτου και αναλλοιώ-του αποφάσεως της Ευρώπης, - (ήτις, εν παρόδω ειρή-σθω, παλινωδούσα, όπερ απίστεντον, L' Europe achèverait de se déscrediter aux yeux des peuples, qui ont porté jusqu' ici devant son Tribunal leurs griefs mutuels et leurs litiges réciproques). Μένει ίνα διακηρύξωσι στενωρεία τη φωνή, ότι προτιμότερα η υπό το Ελλη-νικόν Πολίτευμα χειραφέτησις της υπό των δυναστι-κών πασσάδων ή βεϋδων Αλβανών πολιτικής συμβιώ-σεως. Ούτω πως πολιτευόμενοι οι φίλοι Ισραηλίται αποκτήσουσιν εσασί την εγγνώμονα φιλίαν των Ελλη-νων, οίτινες υπήρξαν και υπάρχουν οι μόνοι εν Ανα-τολή και Ρωμυλία υπεραπιοτάι αυτών, κατά των εγωι-στικών και φανατικών φυλών, όπως είπομεν, οίαι και όσαι αν ώσιν αὐται. Η δ' Ένωσις των χωρών τούτων μετά της Ελλάδος έσται και συγκατάρτισις των Ισραη-λιτικών πληθυσμών· το δε μεγαλείον του Ελληνικού Έθνους έσται και μεγαλείον του Ισραηλιτικού λαού.

(Αναδημοσίευση από το βιβλίο **Οι Ανατολικοί Λαοί ως προς τον Ελληνισμόν**. (Εν Πόλει της Παλλάδος - Τυπογραφεί-ον «Ελληνικής Ανεξαρτησίας», 1880). Ο **Θωμάς Α. Πασχίδης** γεννήθηκε στην Ήπειρο, περί το 1835. Εκπαιδευτικός απεστα-λή από την «Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία» στις τότε ελληνικές κοινότητες της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής Τουρκίας. Σ' όλη τη ζωή του διδασκε και συνέλεγε χρήματα υπέρ της Ελλάδος. Προδοθείς από τοις Βουλγάροις για το υπέρ της Ελλάδος έργο του στην Θράκη και Μακεδονία, συνελήφθη το 1886 από τοις Τούρκους, φυλάκισθηκε στην Κωνσταντινούπολη και εξορίστηκε στο Φεζάν της Βαγδαρίας, όπου απέθανε από τα βάσανα και τις στερήσεις το 1891. Συνέγραφε πολλά έργα εθνι-κού περιεχομένου).

ΕΒΡΑΙΟΙ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΠΛΙΤΕΣ

ΠΟΥ ΦΟΝΕΥΘΗΚΑΝ Η ΕΞΑΦΑΝΙΣΤΗΚΑΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟ
ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ 1940-41

ΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ που κάνει το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος για τη συλλογή στοιχείων για τη συμμετοχή των Ελλήνων, Εβραίων το θρήσκευμα, στον πόλεμο του 1940 - 41 και την Εθνική Αντίσταση, ο κ. **Βενιαμίν Καπόν**, ανάπηρος του Ελληνοαλβανικού Πολέμου, είχε προ ετών την πρωτοβουλία να συγκεντρώσει από τα επίσημα αρχεία του Γενικού Επιτελείου Στρατού σχετικά στοιχεία. (Πρόκειται για τα ονόματα τα έχοντα αρίθμηση στον πίνακα που ακολουθεί).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ και η Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού του Γ.Ε.Σ. έκανε παράλληλη εργασία για να την εντάξει στην επίσημη Ιστορία των Πολέμων της περιόδου αυτής.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΥΜΕ τα συλλεγέντα στοιχεία εν γνώσει μας ότι είναι ελλιπή και με την παράκληση ότι όποιος τυχόν διαθέτει συμπληρωματικά στοιχεία είτε γι' άλλους πεσόντες είτε γι' όσους αναφέρονται παρακάτω να τα γνωστοποιήσει στο Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων του Κ.Ι.Σ. ώστε να συμπληρωθεί ο πίνακας αυτός.

Α/Α	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΟΛΗ	ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ
1.	Αζής Ιακώβ		στρατ.	14/2/41
2.	Αζής Μωϋς του Χαΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	25/4/41
3.	Αβραάμ Αβραάμ του Μωσέ	Θεσ/κη	στρατ.	21/12/40
4.	Αλλαλούφ Ισραήλ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	21/12/40
5.	Αλγκαβά Ιωσήφ του Μεναχέμ	Θεσ/κη	στρατ.	8/4/41
	Αλγκαβά Ιωσήφ του Σολομών	-	στρατ.	
6.	Αλτσέχ Ισαάκ του Γιοσά	Θεσ/κη	στρατ.	10/12/40
7.	Αλχαδές Χαΐμ του Μεντές	Θεσ/κη	στρατ.	25/1/41
8.	Αμαρίλιο Σαμουήλ του Μωσέ	Θεσ/κη	στρατ.	4/3/41
9.	Αμποάβ Σαμουήλ του Ισαάκ	Θεσ/κη	στρατ.	8/1/41
10.	Αμόν Ισαάκ του Ααρών	Θεσ/κη	στρατ.	3/12/40
11.	Αντζέλ Σαμπιτάι του Ραφαήλ	Θεσ/κη	δεκαν.	24/12/40
12.	Αντζέλ Ιακώβ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	17/12/40
	Αντζέλ Ιουδά του Σολομών	-	στρατ.	
13.	Αντζέλ Σαμουήλ του Χαΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	9/1/41
14.	Αντζουμπέρ Ισαάκ του Ηλία	Θεσ/κη	στρατ.	28/1/41
15.	Αρδίτης Αλφρέντο του Σαμουήλ	Θεσ/κη	υποδεκαν.	12/4/41
16.	Αρνάντες Ιακώβ του Δαβίδ	Θεσ/κη	στρατ.	23/12/40
17.	Ααρών Σαμπιτάι του Μαιρ	Θεσ/κη	στρατ.	10/3/41
18.	Αττάς Αβραάμ του Δανιήλ	Θεσ/κη	στρατ.	23/12/40
19.	Αττάς Χαΐμ του Σολομών	Θεσ/κη	στρατ.	11/2/41
20.	Αττάς Μωϋς του Ιωσήφ	Θεσ/κη	στρατ.	10/1/41
21.	Αττάς Σέμος του Ηλία	Ιωάννινα	στρατ.	11/1/41
22.	Αφίας Ιωσήφ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	31/12/40
23.	Βεντούρας Ισαάκ του Ιωσήφ	Κέρκυρα	στρατ.	2/11/40
24.	Βιτάλ Γκερσόν του Χαΐμ	Πρέβεζα	δεκαν.	31/10/40
	Γιακοέλ Μωϋς του Ισαάκ	-	εφ. ανθ/σής	
25.	Γιακώβ Χαΐμ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	28/3/41

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΟΛΗ	ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ
26.	Γιαχέλ Μπαρούχ του Χαΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	23/1/41
27.	Γιαχμπές Σολομών του Δανιήλ	Λάρισα	στρατ.	23/12/40
28.	Γκελεδής Δανιδ του Ελιάου	Θεσ/κη	στρατ.	15/2/4;
29.	Γκελιδιά Δανιδ του Μπαρτζελάι	Θεσ/κη	στρατ.	22;/40
	Γρότας Μωσέ του Ιωσήφ	-	στρατ.	
30.	Δανών Ελιέξερ του Σαμουήλ	Ξάνθη	στρατ.	9/4/41
31.	Δέντες Σαμουήλ του Δανιδ	Πειραιάς	στρατ.	8/4/41
	Δάρε Μωύς του Χαΐμ	-	στρατ.	17/3/41
32.	Ελιέξερ Ισαάκ του Δανιδ	Θεσ/κη	στρατ.	21/12/40
33.	Εσκεναζής Ιωσήφ του Χαΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	25/1/41
34.	Εσκινάξης Ιακώβ του Λεβή	Θεσ/κη	στρατ.	21/12/40
35.	Εσκενατζής Μπερούς του Χαΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	30/12/40
36.	Εσρατής Σολομών του Γιομτώβ	Θεσ/κη	στρατ.	9/3/41
37.	Εσφόρμες Ιακώβ του Σαμουήλ	Θεσ/κη	στρατ.	24/12/40
38.	Ερέρα Αβραάμ του Ιωσήφ	Σέρρες	στρατ.	14/3/41
39.	Ζάρα Δανιδ του Ααρών	Θεσ/κη	στρατ.	30/3/41
40.	Ζαραγιάς Μωυσής του Χαΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	16/1/41
41.	Ζαραγιάς Ισαάκ του Ισούα	Θεσ/κη	στρατ.	16/3/41
42.	Ηλίας Μωυσής του Δανιδ	Αλεξάνδρεια	στρατ.	5/3/42
	Ιακώβ Χαΐμ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	28/3/41
43.	Ισαάκ Σαμουήλ του Σαμουήλ	Άρτα	στρατ.	25/1/41
44.	Ιωσήφ Μωύς του Ισαάκ	Θεσ/κη	στρατ.	13/1/41
45.	Ιουτσάκ Ραχάμη του Μποχώρ	Φλώρινα	στρατ.	27/1/41
46.	Καλή Αβραάμ του Νισήμ	Θεσ/κη	στρατ.	17/12/40
47.	Καμχή Δανιέλ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	16/3/41
48.	Καμχή Δανιήλ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	16/1/41
49.	Καμχή Δανιήλ του Σαμπετάι	Θεσ/κη	στρατ.	18/1/41
	Καμχή Δανιδ του Αβραάμ	-	στρατ.	
50.	Καμχής Ισραήλ του Μορδώχ	Θεσ/κη	στρατ.	1/1/41
51.	Καμχής Βενιαμίν του Δανιήλ	Θεσ/κη	στρατ.	12/1/41
52.	Κάστρο Μερκάδο του Ισαάκ	Θεσ/κη	στρατ.	13/12/40
	Κοέν Αβραάμ του Γιουδά	Βόλος	στρατ.	16/12/40
	Κοέν Αβραάμ του Μωύς	Θεσ/κη	στρατ.	16/1/41
	Κοέν Δανιδ του Ιωσήφ	Θεσ/κη	στρατ.	25/1/40
	Κοέν Λιάος του Χαΐμ	Θεσ/κη	Υ/Δ	9/12/40
53.	Κοέν Σολομών του Ιωσήφ	Θεσ/κη	στρατ.	10/3/41
54.	Κοέν Χαΐμ του Γιουδά	Θεσ/κη	δεκανέας	13/4/41
55.	Κοέν Μορδεχάι του Σαμουήλ	Θεσ/κη	στρατ.	6/12/40
	Κοέν Ραφαέλ του Μόρδου	Θεσ/κη	στρατ.	14/12/40
56.	Κομίδης Μωυσής του Ισαάκ	Κομοτηνή	δεκανέας	5/12/40
57.	Κομίδης Μωύς του Ισαάκ	Κομοτηνή	δεκανέας	6/12/40
58.	Κουνέ Νισήμ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	26/1/41
59.	Κατάν Σαμουέλ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	30/1/41
60.	Κάστρο Ισαάκ του Σαμουέλ	Θεσ/κη	στρατ.	20/11/40
61.	Κρίστης Μωσέ του Ελιέξερ	Θεσ/κη	στρατ.	10/12/40
62.	Λεβής Οβαδίας του Γιουσέ	Θεσ/κη	στρατ.	15/2/41
63.	Λεβής Ισιντόρ του Σολομών	Θεσ/κη	στρατ.	21/11/40
64.	Λεβής Χανανέ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	23/12/40
65.	Λεβής Μωσέ του Γιουδά	Θεσ/κη	στρατ.	4/3/41
66.	Λεβής Ιακώβ του Σεμαγιά	Θεσ/κη	στρατ.	11/12/40
67.	Λεβής Ραφαήλ του Ισμανού	Αλεξάνδρεια	δεκανέας	19/11/45
68.	Ματαράσσο Χαΐμ του Σολομών	Θεσ/κη	στρατ.	29/1/41
69.	Μαλάχ Ισραήλ του Σαμουέλ	Θεσ/κη	στρατ.	26/3/41
70.	Μονίνα Μωσέ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	28/4/41
71.	Μάνο Ισαάκ του Μωσέ	Θεσ/κη	στρατ.	14/3/41
72.	Μάνο Ελιέξερ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	15/12/40
73.	Μαράς Σαμουέλ του Ραφαήλ	Θεσ/κη	στρατ.	23/4/41
74.	Μάρκου Αλβέρτο του Μπεντέλ	Θεσ/κη	στρατ.	13/2/41
75.	Μασαράνο Πέτο του Μωσέ	Θεσ/κη	στρατ.	28/1/41
76.	Ματαλών Σολομών του Σαμπετάι	Θεσ/κη	στρατ.	6/12/40

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΟΛΗ	ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ
77.	Ματαράσο Χαΐμ του Ααρών	Θεσ/κη	στρατ.	10/2/41
78.	Ματαράσο Ισραήλ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	3/2/41
79.	Μεβοράχ Λιάος του Μωυσή	Θεσ/κη	στρατ.	11/3/41
80.	Μεναχέμ Μπαρζιλάι του Μεναχέμ	Θεσ/κη	στρατ.	23/12/40
81.	Μεναχέμ Ζάκ του Μωϋς	Θεσ/κη	στρατ.	29/12/40
82.	Μεναχέμ Ιακώβ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	1/1/41
83.	Μεσουλάμ Γιοσέφ του Ααρών	Φλώρινα	στρατ.	18/1/41
84.	Μόλχο Ισαάκ του Ιωσήφ	Θεσ/κη	Δ/νέας	24/12/40
85.	Μόλχο Μωϋς του Ιουδά	Θεσ/κη	στρατ.	30/1/41
86.	Μόρδος Σολομών του Ροβέρτο	Κέρκυρα	στρατ.	12/2/41
87.	Μορδοχαίς Μωϋς του Μαρδοχά	Βέροια	στρατ.	24/1/41
88.	Μορδόχ Εφραΐμ του Ισαάκ	Θεσ/κη	στρατ.	5/1/41
89.	Μορδόχ Αβραάμ του Σαμουήλ	Θεσ/κη	στρατ.	24/12/40
90.	Μορδοχάι Ρουμπέν του Ραφαέλ	Βέροια	στρατ.	27/1/41
91.	Μουρτζούκος Ανσέλιμος του Χαΐμ	Βόλος	στρατ.	13/12/40
	Μπαρζιλάι Ιακώβος του Σολομών	Θεσ/κη	στρατ.	4/2/41
	Μπαρούχ Σολομών του Γαβριήλ	Θεσ/κη	στρατ.	1/2/41
	Μπαχάρ Σολομών του Σαμπετάι	Κομοτηνή	στρατ.	6/12/40
	Μπέγας Ιακώβ του Γιουδά	Θεσ/κη	στρατ.	7/11/40
	Μπεδαβίδ Αλβέρτος του Δανίδ	Θεσ/κη	στρατ.	12/4/41
	Μπεναρόγιας Λάζαρος του Αβραάμ	Θεσ/κη	Δ/νέας	30/1/41
	Μπενατάν Σολομών του Μωϋς	Θεσ/κη	στρατ.	11/3/41
	Μπενβενίστε Γκεδαλιά του Ελιά	Θεσ/κη	στρατ.	11/3/41
	Μπενβενίστε Ισάκ του Σαμουήλ	Θεσ/κη	στρατ.	6/12/41
	Μπενβενίστε Ιωσήφ του Μωϋς	Θεσ/κη	Δ/νέας	10/12/40
	Μπενβενίστε Νατάν του Μωϋς	Θεσ/κη	στρατ.	9/12/40
	Μπενβενίστε Σολομών του Σαμουήλ	Θεσ/κη	στρατ.	31/1/41
	Μπενουζιλιο Μισέλ του Σαμουήλ	Θεσ/κη	στρατ.	31/12/40
	Μπενουζιλιο Δανιήλ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	23/1/41
	Μπενρουμπής Αβραάμ του Ρουμπέν	Βέροια	στρατ.	30/1/41
	Μπενρουμπή Δάριο του Σολομών	Θεσ/κη	στρατ.	11/1/41
	Μπεράχα Αβραάμ του Βαρούχ	Θεσ/κη	Δ/νέας	17/3/41
	Μπεράχα Μωυσής του Σο' ομών	Θεσ/κη	στρατ.	1/1/41
	Μπεράχα Σαμπετάι του Μπαρούχ	Θεσ/κη	λοχίας	13/2/41
	Μπερουμπή Λαζάρ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	17/12/40
	Μπετράν Ισαάκ του Δανίδ	Θεσ/κη	στρατ.	9/2/41
	Μπίβας Αβραάμ του Γιουδά	Θεσ/κη	στρατ.	10/2/41
	Μοσέ Χαΐμ του Αβραάμ	Θεσ/κη	Δ/νέας	24/1/41
	Μωϋς Λεβή του Σαμουήλ	Θεσ/κη	στρατ.	18/1/41
92.	Ναμίας Ιακώβ του Ισαάκ	Θεσ/κη	στρατ.	18/2/41
93.	Νατάν Χανόχ του Συμεών	Θεσ/κη	στρατ.	30/12/40
94.	Ναχαμάς Λεών του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	20/11/40
95.	Ναχμίας Σαμουέλ του Ιωσήφ	Θεσ/κη	Δ/νέας	25/1/41
96.	Ναχμίας Ελιέξερ του Δανίδ	Θεσ/κη	στρατ.	6/1/41
97.	Νάχμαν Συμεών του Μωσέ	Θεσ/κη	στρατ.	18/1/41
98.	Νάχμαν Σαμουέλ του Ααρών	Θεσ/κη	στρατ.	13/2/41
99.	Νάχμαν Οβραδία του Χαΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	26/1/41
100.	Νεγρήν Δανίδ του Σαμουήλ	Ιωάννινα	στρατ.	13/2/41
101.	Νεφουσή Μωυσής του Ιωσήφ	Θεσ/κη	στρατ.	14/11/40
102.	Νισήμ Ισαάκ του Ιωσήφ	Θεσ/κη	Υ/Δ	10/3/41
103.	Ουρή Δανιήλ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	25/1/41
104.	Πάρδο Δανίδ του Πίνχας	Θεσ/κη	στρατ.	13/2/41
105.	Παρέντε Ιακώβ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	3/11/40
106.	Πατιλών Χαΐμ του Εφραΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	15/11/40
107.	Πελουάφ Λεών του Ιωσήφ	Θεσ/κη	στρατ.	21/11/40
108.	Περούαδο Ροφέλ του Μπενιαμίν	Θεσ/κη	Δ/νέας	21/11/40
109.	Πέσσο Ελιάου του Γιομτώβ	Θεσ/κη	στρατ.	10/5/41
110.	Πέσσο Μεναχέμ του Ααρών	Φλώρινα	Ιππεύς	17/11/40
111.	Πεττιλών Αβραάμ του Μωυσή	Θεσ/κη	στρατ.	22/2/41
112.	Πίλο Ανού του Χαΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	6/2/41

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΟΛΗ	ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ
113.	Πίντο Ισαάκ του Μαΐρ	Θεσ/κη	στρατ.	21/12/40
114.	Πιτσιρλός Ιουδάς του Δανιδ	Ιωάννινα	στρατ.	4/2/41
115.	Ποτιλόν Χαΐμ του Εφραίμ	Θεσ/κη	στρατ.	15/11/40
116.	Περρές Ραφαήλ του Γιοσέφ	Θεσ/κη	στρατ.	10/1/41
	Ραμόν Λεβή του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	9/1/41
	Ραφαήλ Δανιέλ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	18/2/41
	Ραφαήλ Λάζαρος του Ιωσήφ	Θεσ/κη	Δ/νέας	28/2/41
	Ρεκανάτη Ιωσήφ του Νατάν	Θεσ/κη	στρατ.	14/4/41
	Ροζάλες Ιακώβ του Μωϋς	Καβάλα	στρατ.	30/3/41
	Ρομάν Ισαάκ του Μωυσή	Θεσ/κη	στρατ.	9/3/41
	Ρότσιες Γιουσέφ του Σαμουήλ	Θεσ/κη	στρατ.	13/2/41
	Ρόζα Σιντώ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	16/1/41
	Ρωμάνο Λιάου του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	24/12/40
	Σακκή Χαΐμ του Ιακώβ	-	ανθ/στής	
	Σαμπά Μουσιόν του Γιοσέφ	Θεσ/κη	Δ/νέας	14/1/41
	Σαγιέ Νισσμή του Χαΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	10/4/41
	Σαδής Ιωσήφ του Ισαάκ	Θεσ/κη	στρατ.	13/2/41
	Σαδικάρ Σολομών του Ιουδά	Θεσ/κη	στρατ.	10/3/41
	Σαΐας Ισαάκ του Μεντές	Θεσ/κη	στρατ.	15/12/40
	Σαΐας Λιάου του Σαμπεταί	Θεσ/κη	στρατ.	14/1/41
	Σαλιτιέλ Μπαρτζιλάι του Σαλιτιέλ	Θεσ/κη	στρατ.	1/2/41
	Σαλιτιέλ Σολομών του Οβαδία	Θεσ/κη	στρατ.	10/3/41
	Σαμουήλ Ηλίας του Ισαάκ	Τριζάλα	στρατ.	13/3/41
	Σάμπτος Μωυσής του Αβραάμ	Ιωάννινα	στρατ.	26/11/40
	Σασμπόν Μαθεό του Μωϋς	Θεσ/κη	στρατ.	24/12/40
	Σασσών Σαμουήλ του Ηλία	Λάρισα	λοχίας	13/1/41
	Σερίου Δανιδ του Δανιέλ	Θεσ/κη	στρατ.	10/12/40
	Σερρό Μπαρούχ του Νατάν	Θεσ/κη	στρατ.	21/11/40
	Σερρόρος Μεναχέμ του Αντζέλ	Θεσ/κη	στρατ.	5/2/41
	Σεφίχα Αβραάμ του Μωσέ	Θεσ/κη	στρατ.	9/2/41
	Σιάγκας Δανιήλ του Δανιήλ	-	εφ. ανθλ/γός	
	Σιακής Μορδώχ του Ιωσήφ	Θεσ/κη	στρατ.	31/12/40
	Σιμπή Μπαρούχ του Σαμουέλ	Θεσ/κη	στρατ.	23/12/40
	Σιμπή Ισαάκ του Σαμουήλ	Θεσ/κη	στρατ.	5/4/41
	Σιουχαμής Ισαάκ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	29/1/41
	Σιουχαμ Σολομών του Μουσών	Θεσ/κη	στρατ.	27/12/40
	Σιουχαμ Μορδοχάι του Μουσών	Θεσ/κη	στρατ.	14/11/40
	Ταλφών Πιτσών του Σαούλ	Θεσ/κη	στρατ.	16/1/41
	Ταμπώχ Σαμουήλ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	9/1/41
	Ταμπώχ Γιουδά του Μωσέ	Θεσ/κη	στρατ.	11/3/41
	Τεβέτ Μωϋς του Συμεών	Θεσ/κη	στρατ.	9/1/41
	Τερμίν Μουσών του Ναχαμά	Θεσ/κη	στρατ.	7/3/41
	Τέστος Μωυσής του Ηλία	-	στρατ.	
	Τζίλετ Σαμουήλ του Σολομών	Θεσ/κη	στρατ.	11/11/40
	Τουβή Γιοσέφ του Λιάου	Θεσ/κη	Δ/νέας	24/12/40
	Τόρρες Αβραάμ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	22/12/40
	Τόρρες Ιωσήφ του Ισαάκ	Θεσ/κη	στρατ.	
	Τσιμίνο Μεναχέμ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	23/1/41
	Τσιμίνο Αβραάμ του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	16/1/41
117.	Σαρφατής Σαλβατώρ του Μάρκου	Αθήνα	λοχαγός	
118.	Σεβίλιας Δανιήλ του Λεών	Αθήνα	Ανθ/γός	
119.	Σερρό Αλβέρτος του Δανιδ	Θεσ/κη	στρατ.	13/12/40
120.	Στρούμπα Γιουδά του Δανιδ	Θεσ/κη	στρατ.	2/2/41
121.	Φιλούς Ιακώβ του Χαΐμ	Θεσ/κη	στρατ.	21/11/40
122.	Φλωρεντίν Δανιδ του Ιακώβ	Θεσ/κη	στρατ.	20/5/41
123.	Φόρτες Μωυσής - Χαΐμ του Σάββα	Ζάκυνθος	στρατ.	23/12/40
124.	Φρανσές Δανιδ του Δανιέλ	Θεσ/κη	στρατ.	22/12/40
	Φριζής Μορδοχάιος του Ιακώβ	Χαλκίδα	αν/κης	5/12/40
	Χαγιιάλ Μωϋς του Βιδάλ	Θεσ/κη	στρατ.	15/11/40
	Χαγουέλ Ρομπέν του Αβραάμ	Θεσ/κη	στρατ.	25/1/41

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΟΛΗ	ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ
	Χαΐμ Δάριο του Μωσέ	Θεσ/ξη	στρατ.	17/3/41
	Χανόκα Νατάν του Σιμεών	Θεσ/ξη	στρατ.	29/12/40
	Χασών Ιακώβ του Χαΐμ	Θεσ/ξη	στρατ.	25/1/41
	Χαΐμ Κοέν του Γιοσέφ	-	στρατ.	
	Χαμάρ Ραφαήλ του 'Αντζελο	Ιωάννινα	στρατ.	5/11/40
	Χούλης Δανιήλ του Σολομών	Θεσ/ξη	στρατ.	31/1/41

Βόλος: Στην αναμνηστική στήλη των πεσόντων κατά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο αναφέρονται τα ονόματα των: ΜΩΣΗ Σ. ΚΟΕΝ, ΡΑΦΑΗΛ ΙΩΣΗΦ ΑΜΑΡ

Εβραίοι εθελοντές στην Ελλάδα κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Σχετικά με τους Εβραίους εθελοντές που ήρθαν στην Ελλάδα για να πολεμήσουν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης απέστειλε το παρακάτω έγγραφο στο αντιστασιακό έντυπο «Στόχος», σε απάντηση δημοσιευμάτος του. (Το έγγραφο δημοσιεύτηκε στο φύλλο της 25.8.1993 του «Στόχου»).

«Κύριε Διευθυντά,

Σε απάντηση του από 11.8.1993 FAX προς τον υφυπουργό Εθνικής Αμύνης κ. Ιωάννη Σταθόπουλο, κατόπιν εντολής του, σας γνωρίζω τα ακόλουθα:

Οι Βρετανικές Ένοπλες Δυνάμεις είχαν αποστείλει στην Ελλάδα το 1941, τμήμα αποτελούμενο από 8.000 άνδρες, από τους οποίους οι 1.600 ήταν Εβραίοι εθελοντές. Το ένοπλο αυτό τμήμα έφθασε στην Ελλάδα στις αρχές Απριλίου 1941 και οι Ισραηλινοί στρατιώτες συνελήφθησαν ως αιχμάλωτοι πολέμου στις 28 Απριλίου του 1941 και μεταφέρθηκαν στην Καλαμάτα προκειμένου να οδηγηθούν σε γερμανικά στρατόπεδα κατεχομένων χωρών της Ευρώπης και κυρίως στην Πολωνία.

Κατά τη διάρκεια διαφόρων αφιμαχιών με τα γερμανικά στρατεύματα σκοτώθηκαν 113 Ισραηλινοί στρατιώτες των οποίων η μνήμη ετιμήθη στις 10 Αυγούστου, στο Συμμαχικό Κοιμητήριο του Καλαμαζιόν Αττικής, όπου και παρέστη και ο υφυπουργός Εθνικής Αμύνης κ. Ιωάννης Σταθόπουλος.

Πλοίαρχος Ε. Κορωνάιος Π.Ν.
Διευθυντής Στρατιωτικού Γραφείου
Υφυπουργού Εθνικής Αμύνης».

Τα διασωθέντα ληξιαρχικά βιβλία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Κω

Του κ. ΒΑΣΙΛΗ Σ. ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,
Δικηγόρου - Ιστοριογράφου

Στο Ληξιαρχείο του Δήμου της Κω φυλάσσονται σήμερα, συνταγμένα στην ιταλική γλώσσα από την τότε Ιταλική Διοίκηση⁽¹⁾, τα μητρώα γεννήσεων, γάμων και θανάτων των μελών της Ισραηλιτικής Κοινότητας⁽²⁾, που καλύπτουν τη δεκαετία από το έτος 1929 μέχρι και το έτος 1938, καθώς επίσης και 39 φύλλα οικογενειακών καταστάσεων, που ανοίχτηκαν το έτος 1939 μετά από προηγηθείσες πληθυσμιακές απογραφές των κατοίκων του νησιού.

- Από την έρευνα των ληξιαρχικών βιβλίων διαπιστώθηκε ότι η συχνότητα των γεννήσεων, γάμων και θανάτων του εβραϊκού στοιχείου της πόλης Κω, κατά την αναφερόμενη πιο πάνω χρονική περίοδο τήρησης των σχετικών μητρώων, είναι ανάλογη του μικρού αριθμού των μελών της Εβραϊκής Κοινότητας, που το έτος 1938 ανερχόταν σε 166 περίπου άτομα⁽³⁾. Ενδεικτικός της κατάστασης αυτής είναι ο πίνακας των ληξιαρχικών καταχωρήσεων στα μητρώα της Ισραηλιτικής Κοινότητας, που ακολουθεί:

του αρχηγού της οικογένειας (με κεφαλαία γράμματα), τη διεύθυνση κατοικίας του και ακολουθεί αριθμημένη η αναφορά των ονοματεπωνύμων (με πατρώνυμα και μητρώνυμα) όλων των μελών της οικογένειάς του ή των συγκατοίκων του και ο βαθμός συγγένειας που έχει το κάθε μέλος με τον οικογενειάρχη. Αναγράφονται επίσης ο τόπος και η χρονολογία γέννησης, η ληξιαρχική κατάσταση (έγγαμος, άγαμος, διαζει γμένος ή χήρος), το επάγγελμα ή η κοινωνική θέση, το θρήσκευμα, ο τόπος και η χρονολογία τέλεσης του γάμου καθώς και οι τυχόν αναγκαίες σημειώσεις και διαγραφές ή άλλες πιθανές παρατηρήσεις.

- Χάρη στα διασωθέντα αυτά φύλλα των οικογενειακών μερίδων πληροφορούμαστε τον ακριβή αριθμό των Εβραίων κατοίκων της Κω κατά τη διάρκεια των ετών από το 1939 ως το 1944, χρονιά σύλληψης και εξορίας τους από τους Ναζιστές⁽⁶⁾. Τα φύλλα δε αυτά είναι ενημερωμένα (μέχρι τις αρχές τουλάχιστον της δεκαετίας του 1950), έτσι που να μας παρέχουν ειδήσεις για τον

**ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΛΗΞΙΑΡΧΙΚΩΝ ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΕΩΝ
ΣΤΑ ΜΗΤΡΩΑ ΤΗΣ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΚΩ**

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΑΜΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΑΝΑΤΩΝ ⁽⁴⁾
1929	3	1	1
1930	2	2	2
1931	4	-	-
1932	1	-	-
1933	3	2	4 ⁽⁵⁾
1934	1	3	2
1935	4	2	2
1936	3	2	1
1937	3	2	Δεν ανοίχτηκε βιβλίο μητρώου
1938	3	Δεν ανοίχτηκε βιβλίο μητρώου	—

- Περισσότερο χρήσιμη και αποδοτική φαίνεται να είναι η έρευνα των φύλλων των οικογενειακών καταστάσεων. Κάθε φύλλο οικογενειακής μερίδας (Foglio di famiglia) φέρει αύξοντα αριθμό, τη χρονολογία κατάρτισης του φύλλου, το ονοματεπώνυμο και το πατρώνυμο

τόπο και το χρόνο θανάτου των εξορισθέντων από τους Γερμανούς καθώς και για 'κείνους που επέζησαν κι επέστρεψαν από την εξορία.

Μια προσέγγιση στα δεδομένα αυτά έχει επιχειρήσει ο Hizkia M. Franco στο βιβλίο του με τίτλο: «Les martyrs

Juifs de Rhodes et de Cos», που εκδόθηκε στο Elisabethville το 1952. Στις σελίδες 119 και 120 του βιβλίου αυτού ο H.M. Franco μας δίνει έναν κατάλογο των Εβραίων της Κω κατά τη στιγμή της μεταφοράς τους, με αναγραφή του ονοματεπωνύμου του οικογενειαρχή και του αριθμού των μελών της οικογένειάς του (σύνολο 100 ατόμων) και του αριθμού με τα ονόματα εκείνων που εγκατέλειψαν το νησί πριν από την εξορία (σύνολο 10 ατόμων), εκείνων που διέφυγαν τη μεταφορά (σύνολο 6 ατόμων) και εκείνων που επέστρεψαν από την εξορία (σύνολο 12 ατόμων). Αθροιστικά μας δίνει τον αριθμό 28 για τους διασωθέντες Εβραίους της Κω.

- Τα 39 όμως φύλλα των οικογενειακών μεριδών, που φυλάσσονται στο Ληξιαρχείο του Δήμου της Κω, δίνουν την ακόλουθη σύνθεση του εβραϊκού πληθυσμού πριν και μετά τη σύλληψη, μεταφορά και εξόντωση στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του ναζισμού:

• Συνολικός αριθμός γραμμένων στα οικογενειακά φύλλα (περιλαμβάνονται και 9 άτομα που μετακόμισαν στη Ρόδο πριν από τη σύλληψη της 23/7/1944)	157
• Απεβίωσαν πριν από τη σύλληψη	4
• Αναχώρησαν από Κω πριν από τη σύλληψη	9
• Διέφυγαν τη μεταφορά ή επέστρεψαν από την εξορία	18
Σύνολο	31
• Πιθανός αριθμός εκτελεσθέντων Εβραίων δημοτών της Κω	126 ⁽⁷⁾

- Αμέσως παρακάτω δίνονται τα ονόματα των μελών της Ισραηλιτικής Κοινότητας Κω, ακριβώς όπως αναγράφονται στα σωζόμενα ιταλικά φύλλα των οικογενειακών τους καταστάσεων:

1.

1. Alcana Giacobbe του Celebi

Έμπορος καταγόμενος από Ρόδο

2. σύζυγός του Hasson Luna

3. θυγατέρα του Rachele

4. θυγατέρα του Rebecca

5. θυγατέρα του Maria

6. θυγατέρα του Matilde

(Κατά τον H.M. Franco εξορίστηκαν)

2.

1. Alhadeff Celebi του Abramo

Υποδηματοποιός καταγόμενος από Αλικαρνασός (Budrum)

2. σύζυγός του Erga Perla

3. γιος του Abramo

4. γιος του Mosé

5. θυγατέρα του Diana (συζ. Alhadeff Mosé του Chidalia) (Βλ. αύξ. αριθ. 3).

6. θυγατέρα του Ester (μετακίνησε στη Ρόδο στις 21/9/1942).

(Κατά τον H.M. Franco εξορίστηκαν 3).

Ληξιαρχικό Βιβλίο Γεννήσεων της Ισραηλιτικής Κοινότητας Κω

3.

1. Alhadeff Mosé⁽⁸⁾ του Chidalia

Οδηγός καταγόμενος από Ρόδο, όπου και μετακόμισε το 1939

2. σύζυγός του Diana

4.

1. Alhadeff Vidal του Juda

Λογιστής καταγόμενος από Κω

2. σύζυγός του Caden

3. θυγατέρα του Miru

4. γιος του Jehuda - Arje Leone

(Κατά τον H.M. Franco εξορίστηκαν).

5.

1. Benosiglio Levi του Mosé

Έμπορος καταγόμενος από Θεσσαλονίκη.

2. σύζυγός του Caterina

3. γιος του Mosé

4. θυγατέρα του Rachele

(Κατά τον H.M. Franco εξορίστηκαν).

6.

1. Benveniste Davide του Abramo

Υπάλληλος καταγόμενος από Κω

2. σύζυγός του Ester

3. γιος του Alberto

4. θυγατέρα του Clara

5. πατέρας του Elia (απεβίωσε φρενοβλαβής).

6. μητέρα του Caden (μετακόμισε στη Ρόδο).

(Κατά τον H.M. Franco εξορίστηκαν).

Ληξιαρχικό Βιβλίο Γάμων της Ισραηλιτικής Κοινότητας Κω

7.

1. Cana Bohor του Mosé

Υπάλληλος καταγόμενος από Κω

2. σύζυγός του Maria.

3. θυγατέρα του Rebecca

(Κατά τον H.M. Franco αναχώρησαν από την Κω πριν την εξορία).

8.

1. Canan Maslia του Mosé

Έμπορος καταγόμενος από Κω

2. γιος του Mosé.

3. γιος του Maurizio

4. αδελφός του Ascer

5. συγγάτοικός του Galante Vida

9.

1. Capelluto Caim του Boas

Έμπορος καταγόμενος από Αλικαρνασσό.

2. σύζυγός του Zimbul

3. θυγατέρα του Giulia

4. θυγατέρα του Elsa.

5. γιος του Bernardo

6. γιος του Alberto.

(Κατά τον H.M. Franco εξορίστηκαν).

10.

1. Capelluto Davide του Chitalia

Υπάλληλος καταγόμενος από Αλικαρνασσό.

2. σύζυγός του Giuditta.

Ληξιαρχικό Βιβλίο Θανάτων της Ισραηλιτικής Κοινότητας Κω

3. θυγατέρα του Ester.

4. γιος του Guido

5. μητριά του Israel Luna

(Κατά τον H.M. Franco εξορίστηκαν).

11.

1. Capelluto Elia του Mosé

Έμπορος καταγόμενος από Ρόδο.

2. σύζυγός του Maria.

3. θυγατέρα του Rosa.

4. θυγατέρα του Vittoria.

5. θυγατέρα του Dora.

6. γιος του Mosé.

12.

1. Capelluto Giuseppe του Chidalia

Υποδηματοποιός καταγόμενος από Αλικαρνασσό.

2. σύζυγός του Matilde.

3. πεθερά του Israele Sol.

4. γιος του Iedi.

5. γιος του Isacco.

6. θυγατέρα του Bechi.

13.

1. Casson Glavina του Celebi

σύζυγος του εμπόρου Levi Mosé του Elia (που απεβίωσε στην Κω στις 25.12.1943).

Απεβίωσε στο Άουσβιτς Πολωνίας στις 18.8.1944.

2. γιος της Vittorio Levi. Απεβίωσε Ιανουάριο 1945.

Τα διασωθέντα θηξιαρχικά βιβλία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Κω

ATTO DI NASCITA

Avanti di me (1) *Mimma' Haim di Celbi*
di *Regina Biberi nata a Rodi il 25/4/1916*
è oggi comparso il Signor *Capeluto David*
da *Coo* di professione *Impiegato*
di anni *34* il quale mi ha dichiarato che
in (2) *Coo* alle ore
del giorno *due* del mese di *Settembre*
nell'abitazione in Via *Catania* N. Ch.
Guiditta Levi da (3) (Capeluto David di
Guidalia e f) Levy Nissim e di Ester Biberi
è nato un bambino di sesso *femminile* a cui venne imposto il nome
di *Ester*
Letto confermato e sottoscritto

ATTO N. *1*

Cognome e nome del neonato
Ester Capeluto

Assistenza e maternità del neonato
(Stato civile e residenza dei medesimi. Parrocchia tra di loro)

Assistenza di matrimonio
del 21/1 del 15/4/1944

IL DENUNCIANTE
David Capeluto

IL CAPOCARTO
DELLA TERZA DEI REGISTRI DI NASCITA
Haim Mimma'

IL PODESTA'
di fass

(1) L'israelita a ricevere gli atti dovrà specificatamente indicare:
a) le proprie generalità, qualità e località ove risiede.
(2) Indicare il numero e la località pratica dove è nato il bambino.
(3) Indicare le generalità della madre.

Πράξη καταχώρησης Γέννησης Εβραίου σε ιταλικά μπρώα του Δήμου της Κω

3. γιος της Aurelio. Απεβίωσε Ιανουάριο 1945.
4. γιος της Giuseppe. Απεβίωσε Μάρτιο 1945.
(Κατά τον H.M. Franco εξορίστηκαν 6).
- 14.
1. Cicurel Mair του Caim
'Εμπορος καταγόμενος από Σμύρνη.
- 15.
1. Danon Moreno του Caim
'Εμπορος καταγόμενος από Σμύρνη.
(Κατά τον H.M. Franco επέστρεψε από την εξορία.
2. σύζυγος του Eleonora (το γένος Menascé Celebi). Απεβίωσε στο 'Αουσιβις Πολωνίας στις 16.8.1944.
3. γιος του Salomone.
Απεβίωσε στο 'Αουσιβις στις 2.10.1944.
4. γιος του Boas.
(Κατά τον H.M. Franco αναχώρησε από την Κω πριν από την εξορία).
5. θυγατέρα του Rachele. Απεβίωσε στο 'Αουσιβις στις 16.8.1944.
- 16.
1. Franco Alberto του Hizkia
'Εμπορος καταγόμενος από Ρόδο.
2. σύζυγός του Israel Victoria (ή Hayatié).
3. γιος του Enrico.
Μετακόμισαν στη Ρόδο στις 28.2.1947.
(Κατά τον H.M. Franco ο μεν πατέρας επέστρεψε από την εξορία, η δε μητέρα και γιος διέφυγαν την εξορία).

ATTO DI MATRIMONIO

Avanti di me (1) *Mimma' Haim di Celbi*
Capo della Comunità Israelita di Coo
venne oggi celebrato il matrimonio secondo il rito *Israelitico*
tra i Signori:
Capeluto Giuseppe di Coo di professione
calceolaio di anni *triantochi*
figlio di *Guidalia* e di *fu Galante Rebecca*
e *Rosca Matilda di Rodi* di professione
Casaingia di anni *triantochi*
figlia di *fu Rosca Isaac* e di *Israel Sol*
i quali si sono messi sotto scritte.

ATTO N. *14460*

Cognome e nome degli sposi
Capeluto Giuseppe
Isaacia Imatilde

IL CONTRAENTI
Capeluto Giuseppe
Isaacia Imatilde

IL CELEBRANTE
Haim Mimma'

IL PODESTA'
di fass

Visto: *Coo oggi*
31 Dic. 1939 con
immutato uno atto.

(1) Cognome e nome e qualità di chi celebra il matrimonio e località dove questo è celebrato.

Πράξη καταχώρησης Γάμου Εβραίων σε ιταλικά μπρώα του Δήμου της Κω

- 17.
1. Franco Bohor του Davide.
'Εμπορος καταγόμενος από Ρόδο.
2. σύζυγός του Rose Galante του Mosé.
3. γιος του Nissim.
4. γιος του Davide.
5. θυγατέρα του Lucia.
(Κατά τον H.M. Franco η Lucia επέστρεψε από την εξορία).
- 18.
1. Franco Elisa του Heschia
Καταγόμενη από Ρόδο (Ο πατέρας της και η μητέρα της Alhadeff Sol μετακόμισαν στη Ρόδο στις 15.4.1947).
(Κατά τον H.M. Franco επέστρεψε από την εξορία).
- 19.
1. Franco Isacco του Solomone
Υπάλληλος καταγόμενος από Κω. Μετακόμισε στη Ρόδο στις 30.1.1942.
- 20.
1. Franco Salomone του Samuele
Πραγματευτής καταγόμενος από Κω.
2. σύζυγός του Regina Sadi (ή Rahel).
(Κατά τον H.M. Franco επέστρεψε από την εξορία).
3. γιος του Isacco. Μετακόμισε στη Ρόδο στις 7.3.1940.
4. γιος του Samuele.
5. γιος του Rasce.
(Κατά τον H.M. Franco ένας από τους πιο πάνω γιους

του Salomone Franco αναχώρησε από την Κω πριν την εξορία).

6. θυγατέρα του Vittoria. Αναχώρησε για το Κογκό;

7. πεθερά του Rasce Peluso. Απεβίωσε στις 7.4.1940.

21.

1. Galante Bohor του Baruh

Αργυραμοιβός καταγόμενος από Αλικαρνασσό. Τούρκος υπήκοος.

(Κατά τον H.M. Franco διέφυγε την εξορία).

2. σύζυγός του Sultana. Απεβίωσε στις 9.6.1943.

3. θυγατέρα του Eleonora (ή Bohora).

(Κατά τον H.M. Franco διέφυγε την εξορία).

4. θυγατέρα του Σάσσα συζ. Μωρίς Μενασέ. Απεβίωσε στο Άουσβιτς στις 16.8.1944.

22.

1. Galante Salomone του Davide

Υπάλληλος καταγόμενος από Ρόδο. Μετακόμισε στη Ρόδο στις 28.10.1941.

23.

1. Levi Amelia του Abramo

Καταγόμενη από Αλικαρνασσό (βλ. Galante Scialon).

2. θυγατέρα της Iuhevet

3. θυγατέρα της Luisa.

4. θυγατέρα της Violetta.

Μετακόμισε στη Ρόδο στις 26.2.1940.

5. θυγατέρα Rachele.

6. γιος της Mosé (Υπάλληλος).

24.

1. Levi Elia του Celebi.

Έμπορος καταγόμενος από Μύλασα Τουρκίας.

2. σύζυγός του Ester.

3. γιος του Alberto.

4. γιος του Isacco.

5. μητέρα του Bega Gioia καταγόμενη από Αϊδίνιο Τουρκίας.

25.

1. Levi Giuda του Celebi

Έμπορος καταγόμενος από Μύλασα Τουρκίας.

2. σύζυγός του Alaluf Caden.

Απεβίωσαν στο Άουσβιτς ο μεν Giuda στις 13.8.1944, η δε Caden στις 16.8.1944.

26.

1. Levi Isacco του Elia

Έμπορος καταγόμενος από Μύλασα Τουρκίας.

2. σύζυγός του Giovanna.

3. γιος του Giuseppe.

(Κατά τον H.M. Franco αναχώρησε από την Κω πριν την εξορία).

27.

1. Levi Nissim του Celebi.

Ράπτης καταγόμενος από Μύλασα Τουρκίας.

2. σύζυγός του Pellas Ester.

3. θυγατέρα του Allegra (σημείωση με μολύβι: συζ. Σ. Νιούμαν, επανήλθε ζώσα εκ στρατοπέδου το 1945).

4. γιος του Elia.

28.

1. Levi Salvatore του Bohor - Iuda

Κουρέας καταγόμενος από Ρόδο.

2. σύζυγός του Capelluto Rebecca καταγόμενη από Αλικαρνασσό.

(Κατά τον H.M. Franco επέστρεψε από την εξορία):

(Σημείωση με μολύβι: Συνελήφθησαν υπό των Γερμανών την 24.7.1944).

29.

1. Levi Vittorio του Mosé

Υπάλληλος καταγόμενος από Κω.

2. σύζυγός του Habib Lucia καταγόμενη από Ρόδο.

3. γιος του Mosé. Απεβίωσαν στο Άουσβιτς στις 18.8.1944.

30.

1. Menasce Haim του Celebi

Έμπορος καταγόμενος από Κω. Πρόεδρος Ισραηλιτικής Κοινότητας Κω.

Απεβίωσε στο Ματχάουζεν Αυστρίας στις 16.3.1945.

2. σύζυγός του Amelia

(Κατά τον H.M. Franco επέστρεψε από την εξορία).

3. γιος του Boas.

Απεβίωσε στο Ματχάουζεν Αυστρίας στις 23.3.1945.

4. γιος του Michele.

(Κατά τον H.M. Franco αναχώρησε από την Κω πριν από την εξορία. Είναι ο μόνος Εβραίος που κατοικεί σήμερα με την οικογένειά του στην Κω).

31.

1. Menasce Marco του Boas

Έμπορος καταγόμενος από Κω. Απεβίωσε στο Ματχάουζεν Αυστρίας στις 15.4.1947.

2. σύζυγός του Levi Ester του Nissim καταγόμενη από Μύλασα Τουρκίας.

3. γιος του Boas.

4. γιος του Nissim.

5. θυγατέρα του Renata.

6. θυγατέρα του Stella

32.

1. Menasce Mardocheo του Giuseppe

Έμπορος καταγόμενος από Κω. Μετανάστευσε στο Μπουένος - Άιρες στις 12.5.1939.

2. σύζυγός του Israele Gioia καταγόμενη από Μύλασα Τουρκίας.

3. γιος του Davide.

4. γιος του Rabeno.

5. γιος του Giuseppe.

6. πεθερά του Pila Caden.

(Κατά τον H.M. Franco εξορίστηκαν).

33.

1. Menasce Morris του Giuseppe

Έμπορος καταγόμενος από Ρόδο.

2. σύζυγός του Galante Sara του Bocor (βλ. αυξ. αριθ. 21). Καταγόμενη από Αλικαρνασσό.

3. γιος του Giuseppe.

4. θυγατέρα του Rosa.

Απεβίωσαν στο Άουσιβις Πολωνίας στις 16.8.1944.

34.

1. Menasce Mose του Celebi

Έμπορος καταγόμενος από Κω

2. σύζυγός του Israel Giulietta καταγόμενη από Μύλασα Τουρκίας.

3. θυγατέρα του Renata (Ελληνίδα υπήκοος).

4. θυγατέρα Matilde.

5. θυγατέρα Sara (Ελληνίδα υπήκοος).

Συνελήφθηκαν αλλά διέφυγαν την εξορία.

35.

1. Menasce Reffaele του Giuseppe

Έμπορος καταγόμενος από Κω

2. σύζυγός του Hasson Rica καταγόμενη από Ρόδο.

3. πατέρας του Giuseppe.

4. θυγατέρα του Elisa.

5. θυγατέρα του Caden.

Απεβίωσαν στο Άουσιβις στις 16.8.1944.

36.

1. Romano Giacobbe του Caim

Υπάλληλος καταγόμενος από Κω

2. σύζυγός του Cadranel Maria καταγόμενη από Αλικαρνασσό.

3. θυγατέρα του Matilde.

4. γιος του Moris.

5. μητέρα του Ganon Bocora καταγόμενη από Σμύρνη. (Κατά τον H.M. Franco εξορίστηκαν).

37.

1. Romano Hanulla του Isacco

(Suddita Apolide - Χωρίς υπηκοότητα) καταγόμενη από Αλικαρνασσό, χήρα του Levi Abramo του Mosé.

(Κατά τον H.M. Franco διέφυγε την εξορία).

38.

1. Scialin Samuele του Scialon

Ραβίνος καταγόμενος από το Φερμέν

2. σύζυγός του Cugno Rachele καταγόμενη από Ρόδο.

3. θυγατέρα του Strea.

4. θυγατέρα του Caden.

5. θεία του Alcara Rebecca καταγόμενη από Σμύρνη.

39.

1. Segre⁽⁹⁾ Mario του Giuseppe

Καθηγητής Σχολής Καλών Τεχνών, καταγόμενος από Τορίνο Ιταλίας. Γενν. 16.10.1904. Μετακόμισε στη Ρόδο τον Ιούνιο του 1938.

(1) Η Κω, όπως και τ' άλλα Δωδεκάνησα, καταλήφθηκε από τους Ιταλούς τον Μάιο του 1912 και παρέμεινε υπό ιταλική διοίκηση μέχρι τον Οκτώβριο του 1943, οπότε περιήλθε αμέσως στην κατοχή των Γερμανών, που κράτησε ως τον Μάιο του 1945. Ειδικότερα από τον Ιούλιο του 1923 και κάτω από ανιστορή φασιστική διοίκηση τα Δωδεκάνησα μετατρέπονται σε αυτόνομη «Κτήση» (Possedimento) του Ιταλικού Κοινοβουλίου, ο δε «Κυβερνήτης» τους (Governatore) αποκτά απόλυτη εξουσία. Η σκληρότερη περίοδος για τους κατοίκους ήταν εκείνη της διοίκησης του τετράρχη του φασισμού De Vecchi (1936 - 1940).

(2) Βασίλει Σ. Χατζηβασιλείου, Ιστορία της νήσου Κω. Αρχαία - Μεσαιωνική - Νεότερη. Έκδ. Δήμου Κω 1990, σ. 585 σημ. 39. Πρβλ. και σχετικά δημοσιεύματά μου στα «Χρονικά» (Όργανο ΚΙΣΕ) αριθμ. φύλλου 96, Σεπτέμβριος 1987, σ. 11 και «Χρονικά» (Όργανο ΚΙΣΕ) αριθμ. φύλλου 123, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1992, σ. 24, σημ. 1.

(3) Χατζηβασιλείου, ό.π.σ. 553. Για τον εβραϊκό πληθυσμό της Κω ως τα τέλη του περασμένου αιώνα πρβλ. Μαριάς Ευθυμίου, Εβραίοι και Χριστιανοί στα τουρκοκρατούμενα νησιά του νοτιανατολικού Αιγαίου: οι δυσκολες πλευρές μιας γόνιμης συνύπαρξης. Εκδ. Τροχαλία 1992, σ. 44.

(4) Λίγο έξω από την πόλη της Κω και καθ' οδόν προς το Ασκληπιείο συναντούμε το

εβραϊκό νεκροταφείο, τα «Εβραϊκά Ταφιά» όπως το ονομάζουν οι κάτοικοι, σε χώρο που ξεπερνά σε έκταση τα 4 στρέμματα. Μέσα σε περιτοιχισμό, που κατασκευάστηκε πριν από δυο χρόνια, υπάρχουν 10 τουλάχιστον τόφοι, ενώ έξω από το περιτοιχισμό βρίσκονται διασκορπισμένες 35 περίπου ταφόπλακες, μερικώς σε καλή κατάσταση, άλλες σπασμένες στη μέση ή στα άκρα και κάποιες άλλες αναποδογυρισμένες. Οι ταφόπλακες φέρουν εγχάρακτες εβραϊκές γραφές με φυτικά σχέδια, το αστέρι του Δαβίδ ή την πεντάλφα. Σε μία υπάρχει η εβραϊκή χρονολογία 5498 και σε δύο άλλες οι χρονολογίες 5607 και 5652 αντίστοιχα. Σε μερικούς τάφους συναντούμε επίσης χρονολογίες του τέλους του 19ου με αρχές του 20ού αιώνα.

(5) Τρεις είναι οι θάνατοι, που καταχωρίστηκαν με την ίδια ακριβώς ημερομηνία (23/4/1933), γιατί την ημέρα αυτή το νησί δέχτηκε ισχυρό το πλήγμα του εγκέλαδου, καθώς οι νεκροί από το σεισμό εκείνο ανήλθαν σε 178 άτομα (124 χριστιανοί, 47 μουσουλμάνοι και 7 εβραίοι). Βλ. Χατζηβασιλείου, ό.π.σ. 528, σημ. 91. Στο μητρώο θανάτων των μελών της Ισραηλιτικής Κοινότητας την 23η Απριλίου του 1933 αναγράφτηκαν τελικά 3 μόνο νεκροί, αντί των 7, γιατί οι υπόλοιποι ίσως μεταφέρθηκαν βαριά τραυματισμένοι στη Ρόδο, όπου πέθαναν και κηδεύτηκαν εκεί.

(6) Η σύλληψη των Εβραίων της Κω έγινε στις 23.7.1944. Περισσότερα βλέπε στο δημο-

σίειμά μου στα «Χρονικά» (Όργανο ΚΙΣΕ) αριθμ. 96, Σεπτέμβριος 1987, σ. 11 - 12. Και Χατζηβασιλείου, ό.π.σ. 585 - 587.

(7) Κατά την εγκυκλοπαίδεια «Judaica» (τομ. 10, σ. 1214, λήμμα «KOS») ο αριθμός των εκποτισθέντων Εβραίων της Κω ανέρχεται σε 120, ενώ κατά τον Ιταλό διοικητή της αστυνομίας υπομοιραρχο Dante Zucchelli που υπηρετούσε κατά το χρόνο της σύλληψης στην πόλη της Κω, οι συλληφθέντες ανέρχονταν σε 104 άτομα, από τα οποία αφές καν ελεύθερα μόνο τα 6, τα δε υπόλοιπα 98 εκποτίστηκαν. Βλ. «Χρονικά» (Όργανο ΚΙΣΕ) αριθμ. φύλλου 96, Σεπτέμβριος 1987, σ. 12. Χατζηβασιλείου, ό.π.σ. 586 - 587 και «Χρονικά» (Όργανο ΚΙΣΕ) αριθμ. φύλλου 123, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1992, σ. 24.

(8) Για την εβραϊκή ροδίτικη οικογένεια των Alhadeff βλέπε Ευθυμίου, ό.π.σ. 190.

(9) Πρόκειται για τον Ιταλοεβραίο επιγραμματολόγο, που κατά τη διάρκεια των ερεινών του στην Κω απογράφτηκε στα μητρώα του Δήμου, λίγο πριν από την αναχώρησή του για τη Ρόδο. Μαζί με τη γυναίκα του και το μικρό του γιο εκτελέστηκαν στο Άουσιβις στις 24.5.1944. Βλ. «Χρονικά» (Όργανο ΚΙΣΕ), αριθμ. φύλλου 123, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1992, σ. 23.

(Στοιχεία για την Ισραηλιτική Κοινότητα της Κω έχουν δημοσιευθεί στα «Χρονικά» στα τεύχη 96/11 και 123/18).

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΒΡΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΑΘΗΝΩΝ

Του κ. ΙΩΝΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΥΤΗ ανακοινώθηκε σε εκτενέστερη μορφή με τίτλο «Η Εβραϊκή Κοινότητα Αθηνών. Από το Διωγμό στην ανασυγκρότηση» που διοργανώθηκε από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και το Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου με θέμα τις **Εβραϊκές Κοινότητες της Ν.Α. Ευρώπης. Από τον ΙΕ' αιώνα ως το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου** (Θεσσαλονίκη, 30 Οκτωβρίου - 3 Νοεμβρίου 1992). Βασισμένη στο υλικό 32 συνεντεύξεων που έγιναν στην Αθήνα τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο του 1992, αποτελεί μίαν απόπειρα μεταφοράς της εικόνας που έχουν οι Εβραίοι για την κοινότητά τους, χωρίς να ξεφεύγει από την υποκειμενικότητα των συνεντεύξεων.

Οι Εβραϊκές Κοινότητες του σύγχρονου ελληνικού χώρου - είτε αυτές είναι σεφαρδικτικές είτε ρωμαιογνώτικες - έχουν σαν κοινό χαρακτηριστικό την ομογένεια της σύνθεσης του πληθυσμού τους και του πολιτισμού τους, παρά τις όποιες ιστορικές περιπέτειες. Χάρη στη δημογραφική τους συνέχεια, οι παραδόσεις και η ιστορική μνήμη μεταδίδονται από τη μια γενιά στην άλλη, έτσι ώστε κατά τη μακρά περίοδο οι Κοινότητες να παρουσιάζονται πολιτισμικά ομοιογενείς. Εξάιρεση αποτελεί η Εβραϊκή Κοινότητα της Αθήνας. Η απελευθέρωση¹ βρῖσκει την Αθήνα με 4.930 Εβραίους². Μετά το κύμα μετανάστευσης στο Ισραήλ και την εγκατάσταση Εβραίων από τις επαρχιακές κοινότητες, η Εβραϊκή Κοινότητα Αθηνών αριθμεί 2.700 μέλη στα τέλη της δεκαετίας του '60³. Σήμερα, πλησιάζει τις 3.500 μέλη, επί συνόλου 5.800 Εβραίων στην ελληνική επικράτεια⁴. Αυτή η δημογραφική αλλαγή καθιστά την Αθήνα το πρώτο κέντρο του σύγχρονου ελληνικού εβραϊσμού. Παρά το δυσανάλογο δημογραφικό και οικονομικό της βάρος - εν μέρει απόρροια της σχέσης της πρωτεύουσας με την υπόλοιπη Ελλάδα - η Εβραϊκή Κοινότητα της Αθήνας δεν έχει αποκτήσει ακόμη μίαν εβραϊκή πολιτιστική ομοιογένεια και ακόμη λιγότερο, δεν έχει δημιουργήσει μια δική της παράδοση, που σε συνδυασμό με τη δημογραφική

και οικονομική της δύναμη, θα της επέτρεπε να γίνει το αδιαμφισβήτητο κέντρο του ελληνικού εβραϊσμού. Αυτή η έλλειψη πολιτισμικής συνοχής οφείλεται κατά κύριο λόγο στο γεγονός ότι οι πρόσφυγες της Κατοχής που παρέμειναν, δεν τέθηκαν ποτέ στο περιθώριο της κοινότητας, ούτε είχαν να ενταχθούν σε κάποια κοινοτικά σχήματα. Αντίθετα, οι νεοφερμένοι αυτοί είχαν μίαν ισχυρότατη πολιτιστική ταυτότητα, βαθιά ριζωμένη σε ένα συγκεκριμένο χώρο - και ειδικότερα στη Θεσσαλονίκη.

Οι Εβραϊκές Κοινότητες της διασποράς διαφοροποιούνται από την περιβάλλουσα κοινωνία χάρη σε κοινοτικούς θεσμούς και σε βασικές πολιτιστικές αναφορές που λαμβάνουν χώρα, κατά κύριο λόγο, στην οικογένεια. Οι θεσμοί που επιδεικνύουν τη μεγαλύτερη δραστηριότητα, είναι αυτοί που αποβλέπουν στους υψηλότερους στόχους, δηλ. την εβραϊκή κοινωνικοποίηση των παιδιών και των εφήβων. Στην Αθήνα, οι θεσμοί αυτοί είναι το Εβραϊκό Σχολείο και τα ομαδικά ταξίδια εφήβων στο Ισραήλ. Το Εβραϊκό Σχολείο μεταφέρεται το 1960 στο Ψυχικό - μια μετακόμιση που αντικατοπτρίζει την οικονομική και κοινωνική άνοδο πολλών Εβραίων της Αθήνας μετά την καταστροφή που επέφερε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Έχοντας σκοπό να ισχυροποιήσει την εβραϊκή ταυτότητα που αποκτούν τα

παιδιά από τις οικογένειές τους και να τους εμπεδώσει μιαν εβραϊκή παιδεία, το σχολείο καλεί το ραββίνο να διδάξει εβραϊκή ιστορία και δασκάλους για να διδάξουν εβραϊκά³. Οι παραδόσεις παρουσιάζονται συστηματικά και ολοκληρωμένα με στόχο να καλυφθούν τα κενά της οικογενειακής παράδοσης και πρακτικής. Όμως λίγες από τις γνώσεις αυτές ανθίστανται εκτός του βολονταριστικού κλίματος του σχολείου.

Παρ' όλα αυτά, οι παρές του Εβραϊκού Σχολείου συχνά επιβιώνουν της αλλαγής σχολείου στο γυμνάσιο και προσφέρουν στον έφηβο και νεαρό Εβραίο όμοιους τον, πρόσωπα με τα οποία θα μπορούσε να βιώσει τις αλλαγές της εφηβείας και την ανακάλυψη του ευρύτερου κοινωνικού περιγύρου.

Ο άλλος σημαντικός κοινοτικός θεσμός εβραϊκής κοινωνικοποίησης των εφήβων, είναι το ταξίδι στο Ισραήλ. Πρόκειται συνήθως για το πρώτο τους ταξίδι στο Ισραήλ και είναι όχι μόνο η γνωριμία με τη μητρόπολη του εβραϊσμού, αλλά και μια επαφή με μια κοινωνία πιο ανοικτή από την ελληνική.

Όμως η πραγματική εβραϊκή κοινωνικοποίηση, που δεν σταματά ποτέ και που τα διδάγματά της αποτελούν τα βασικά σημεία αναφοράς της κοινότητας, συντελείται σε ένα ιδιωτικό χώρο, την οικογένεια. Εκεί, διδαχές, πρακτικές και οικογενειακοί μύθοι δημιουργούν μιαν εβραϊκή κοινότητα που είναι κοινή σε όλα τα μέλη της κοινότητας. Τρία είναι τα βασικότερα σημεία αναφοράς της: η παράδοση, το κράτος του Ισραήλ και ο Διωγμός κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Με τη λέξη παράδοση, εννοείται εδώ το τελετουργικό μέρος των θρησκευτικών εορτών, το οποίο συμπεριέχει σε μεγάλη έκταση στοιχεία της ιστορίας του εβραϊκού λαού όπως επίσης και οικογενεια-

κές μνήμες. Η γνώση των παραδόσεων αυτών θεωρείται απαραίτητη σαν ένα είδος ψιχο - πολιτιστικής οχύρωσης. Παρ' όλο που η τήρησή τους είναι ελλιπής, συχνά κενή θρησκευτικής ουσίας, οι παραδόσεις αυτές είναι η μοναδική ευκαιρία μιας εβραϊκής κοινωνικής εκδήλωσης που λαμβάνει χώρα στη σφαίρα της ιδιωτικότητας. Πρόκειται για τις μεγάλες εορτές, το Rosh ha - shana, το Κιτούρ, το Πάσχα και σε μικρότερο βαθμό, η Χανουζά.

Οι δευτερεύουσες εορτές, όπως το Πουρίμ, το Του Μπι-σβάτ ή το Σονκότ, τηρούνται πολύ σπάνια, ως επί το πλείστον σε συνάρτηση με το εάν υπάρχουν παιδιά σε μικρή ηλικία στην οικογένεια. Η θρησκευτική πίστη δεν παίζει πρωτεύοντα ρόλο στη ζωή της κοινότητας. Οι Εβραίοι της Αθήνας είναι τόσο θρησκόι ή μη θρησκόι όσο και οι χριστιανοί συμπολίτες τους. Ακόμη και το Μπαρ Μιτσβά ή το Μπατ Μιτσβά, η τελετή ενηλικίωσης, θεωρούνται απλά κοινωνικές εκδηλώσεις. Για τους πραγματικά πιστούς, ο ιουδαϊσμός είναι μια φιλοσοφία, ένας τρόπος ζωής που ακολουθούν συνειδητά επειδή τους ταιριάζει σε προσωπικό επίπεδο.

Το επόμενο σημείο, η αναφορά στο Ισραήλ, είναι ένα θέμα που απασχολεί τον εβραϊκό οίκο και τον εβραϊκό δημό. Ο καθένας κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο παίρνει θέση. Η γενική εικόνα του Ισραήλ είναι αυτή μιας δεύτερης δυνητικής πατρίδας, μιας ιδεατής μητρόπολης, η οποία κατοικείται «από ανθρώπους σαν κι εμάς», που έχουν επιτελέσει εκεί ένα αξιοθαύμαστο έργο. Όμως δεν υπάρχει ταύτιση με τους Ισραηλινούς. Υπάρχει μόνο η αίσθηση συγγένειας δύο κομματιών του εβραϊκού λαού. Η νοοτροπία, τα προβλήματα, η καθημερινότητα, είναι τοπικά και δένουν τους Εβραίους της Αθήνας με την πατρίδα τους την Ελλάδα και με αυτούς που συμμερίζονται τα θέματα αυτά. Μπορεί πολλοί από τους νεότερους να έχουν αποστασιοποιηθεί από την εξωτερική πολιτική του Ισραήλ τα τελευταία 10 - 15 χρόνια, το ενδιαφέρον της κοινότητας για τη χώρα αυτή παραμένει πολύ υψηλό, η αλληλεγγύη στις δύσκολες στιγμές της δεδομένη και τα ταξίδια συχνά - ιδιαίτερα στην περίπτωση που υπάρχουν συγγενείς εκεί. Η πρώτη επαφή με το Ισραήλ είναι μια δυνατή συγκινησιακή εμπειρία: η ανακάλυψη μιας κοινωνίας όπου οι Εβραίοι πλειοψηφούν και η γνωριμία των τόπων της αρχαίας εβραϊκής ιστορίας και παράδοσης.

Το ισχυρότερο σημείο αναφοράς, αυτό που για όλους καθόρισε τις μνήμες τους και επαναπροσδιόρισε τις σχέσεις τους με την περιβάλλουσα κοινωνία και τον ίδιο τον εβραϊσμό, είναι η τραυματική εμπειρία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αυτό που οι Εβραίοι της Αθήνας αποκαλούν *Διωγμό*. Όσοι μπόρεσαν να κρυφτούν, όσοι μπόρεσαν να καταφύγουν στο βουνό και να πάρουν μέρος στην Αντίσταση δεν αποτελούν μόνο το μικρό ποσοστό διασωθέντων επί των 80.000 προπολεμικών Ελλήνων Εβραίων. Είναι οι μοναδικοί επιζήσαντες ενός στενού οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος και, σε πολλές περιπτώσεις, έγιναν πρόσφυγες εξαιτίας ενός τρομακτικού κενού, της ολοκληρωτικής απουσίας καθετί οικείου στις κοινότητές τους. Ο *Διωγμός* θεωρείται από πολλούς η πραγματική βάση της σύγχρονης εβραϊκής κοινότητας, και οι νεότεροι, έχοντας μεγαλώσει με την αίσθηση της εγγύτητας του γεγονότος, δεν αποκλείουν να συμβεί πάλι «κάτι ανάλογο». Όμως η αρνη-

Δενδροφύτευση από τα παιδιά του Σχολείου της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών κατά την εορτή του Του Μπισβάτ (Εορτή της φύσης και των δένδρων).

τικότητα των μνημών του *Διωγμού* ωθεί τους νεότερους να μη θέλουν να τις μεταδώσουν ως το βασικότερο στοιχείο της εβραϊκής ταυτότητας στις επόμενες γενεές. Ίσως αυτό να δηλώνει την ανθεκτικότητα και τη δυνατότητα εξέλιξης της κοινότητας.

Τίθεται λοιπόν θέμα αφομοίωσης από την περιβάλλουσα κοινωνία. Υπάρχει διαφορά μεταξύ του εξελληνισμού της ταυτότητας και του εξελληνισμού της κοινωνικής συμπεριφοράς. Το πρώτο σημαίνει μια όλο και μεγαλύτερη ταύτιση με το παρόν και το μέλλον του τόπου, καθώς και προσπάθεια κατανόησης του παρελθόντος του. Ουσιαστικά, αυτό περνάει μέσα από την ενεργό συμμετοχή στο ιστορικό και κοινωνικό γίγνεσθαι της σύγχρονης Ελλάδας. Για μια μειοψηφία, αυτό ανάγεται στη ρωμανιώτικη καταγωγή τους ή στη συμμετοχή τους στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην Αντίσταση και τον Εμφύλιο. Όμως, σε γενικές γραμμές, η κοινότητα ακολουθεί μιαν απολιτική τακτική. Γι' αυτό και η ανακοίνωση των 30 νέων Εβραίων σχετικά με τον πόλεμο του Λιβάνου, το καλοκαίρι του 1982, ξάφνιασε και δίχασε τόσο πολύ την κοινότητα. Πέρα από το κύριο θέμα της διάσπασης της αλληλεγγύης με το Ισραήλ, κατακρίθηκε και ο πολιτικός τρόπος με τον οποίο εκφράστηκε αυτή η διαφορά.

Υπάρχουν δύο σημεία τα οποία καταδεικνύουν τον εξελληνισμό της κοινωνικής συμπεριφοράς, την αποδεκτικότητα και το δυναμισμό της Εβραϊκής Κοινότητας της Αθήνας. Το πρώτο αφορά στο ότι οι περισσότεροι ακολουθούν τις μεγάλες χριστιανικές εορτές. Οποσδήποτε με ένα πνεύμα διαφορετικό από εκείνο των χριστιανών. Εκτός από το στόλισμα του χριστουγεννιάτικου δέντρου, που γίνεται κυρίως για τα παιδιά, και τον εορτασμό της Πρωτοχρονιάς, το Πάσχα εορτάζεται σε όλη του την έκταση από τους περισσότερους. Η συμμετοχή αυτή υποδηλώνει την αποδοχή του πλειοψηφούντος χριστιανικού περιβάλλοντος.

Το δεύτερο σημείο αφορά στους μεικτούς γάμους. Ακόμη και μετά την καθιέρωση του πολιτικού γάμου, τίθε-

ται θέμα πολιτιστικής ή και θρησκευτικής κατεύθυνσης της μέλλουσας οικογένειας. Σε περίπτωση αλλαγής θρησκείας, ο προσληπτιζόμενος γίνεται «καλύτερος» Χριστιανός ή Εβραίος από τον / την σύζυγο και η εβραϊκή κοινότητα μπορεί να αναπληρώσει τις όποιες απώλειες ανξιάνοντας τα σημεία επαφής με την πλειοψηφούσα χριστιανική κοινωνία. Αλλά ενώ υπάρχει μια θετική εικόνα των γάμων αυτών και της βιωσιμότητάς τους, γίνεται αποδεκτό ότι στατιστικά είναι πιθανότεροι από την ενδογαμία και τελικά θεωρούνται σαν μια απειλή που θα επιφέρει τη μελλοντική εξάλειψη της κοινότητας.

Σε τελευταία ανάλυση, το φάσμα της ταυτότητας των Εβραίων της Αθήνας είναι αρκετά πλατύ. Όμως τον λείπει η κατηγορία «Εβραίος της Αθήνας». Η εθνική ταυτότητα δεν είναι κάτι που

εκφράζεται ξεκάθαρα και μονολεκτικά. Αντί μιας διπολικής κατηγοριοποίησης της ταυτότητας μεταξύ ελληνισμού από τη μια πλευρά και εβραϊσμού από την άλλη, μπορούμε να προτείνουμε ένα continuum που ξεκινάει από τη δυνατή επιθυμία για μια ταυτότητα (του πλήρως ενταγμένου Έλληνα πολίτη ή του απόλυτα Εβραίου που κοιβάλλει τη μνήμη του Αβραάμ), έως την αδιαφορία για τη σαφή έκφραση της ταυτότητας αυτής. Αδιαφορία που μπορεί να οφείλεται σε δύο διαφορετικούς λόγους: για τους παλαιότερους, το αυτονόητο μιας τοπικής εβραϊκής ταυτότητας συνδεδεμένης με μια κοινότητα που δεν υπάρχει πια και που δεν μπορεί να λειτουργήσει στη σημερινή ελληνική κοινωνία. Από μέρους της νέας γενεάς, υπάρχει η άρνηση μιας ταυτότητας που θα μπορούσε να σταθεί πρόσκομμα στη διαδικασία μιας επιτυχημένης ατομικής ένταξης στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Ανάμεσα στις δύο αυτές θέσεις, υπάρχει η πίστη στον εβραϊκό λαό και το δέσμιό με τον ελληνικό χώρο. Ή ακόμη, η εικόνα που προβάλλει η ελληνική χριστιανική κοινωνία, την εικόνα μιας σταδιακά αφομοίωσης θρησκευτικής μειοψηφίας.

Εξαιτίας της μη παγίωσης της Εβραϊκής Κοινότητας Αθηνών, οι νεότερες γενεές εξακολουθούν να αναζητούν τον προσδιορισμό μιας σύγχρονης αθηναϊκής εβραϊκής ταυτότητας. Όσπου αυτή να πραγματοποιηθεί, η νοσταλγία θα συνεχίσει να μιλάει λατίνιο και να κοιτάζει προς τον Βορρά.

(Ο *Ιων Βασιλειάδης* γεννήθηκε το 1963 στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Είναι υποψήφιος διδάκτωρ Κοινωνιολογίας στην *Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales*).

1. Για την προηγούμενη περίοδο βλ. *Χρονικά* 78, Σεπτ. - Οκτ. 1985 και *Encyclopaedia Judaica*, Ιερουσαλήμ, 1972, vol. 3, col. 817 - 818.
2. L.S. Stavrianos, «The Jews of Greece», *Jewish Social Studies*, vol. XLVIII/1 (Winter 1986), p. 51.
3. *Encyclopaedia Judaica*, Ιερουσαλήμ, 1972, vol. 7, col. 880.
4. Στοιχεία του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου.
5. Στάνφορ Αλεξάνδρατος, «Το Εβραϊκό Σχολείο του Ψυχικού», *Χρονικά* 16, Φεβρουάριος 1979, σελ. 7 - 10.

Εξωτερική άποψη της Συναγωγής Ξάνθης όπως είναι σήμερα.

Αναμνήσεις από τους Εβραίους της Ξάνθης

Του κ. ΘΩΜΑ ΑΛΕΞΙΟΥ, τ. βουλευτού

Μικρός τα παιδιά της γειτονιάς στην Ξάνθη με φώναζαν «Εβραίο».

Ίσως έφταιγε ότι ήμουν κοκκινομάλης και γεμάτος στο πρόσωπο με φακίδες.

Καθώς μεγάλωνα και άλλαξα χρώμα προς το καστανό και μετωκίσαμε σ' άλλο μαχαλά, ξεχάστηκε το παρατσούκλι αλλά μου έμεινε μια βαθιά συμπάθεια για τον λαό του Ισραήλ που καλλιεργήθηκε κι από το φιλελεύθερο πνεύμα του Αμερικανικού Κολλεγίου «Ανατόλια» που φοιτούσα ως εσωτερικός και μετέπειτα από τον ξεριζωμό των Εβραίων στη Θεο/νίκη όταν και εμείς οι Έλληνες της Θράκης κυνηγημένοι από τους Βουλγάρους εξοριστοι ζήσαμε το δράμα της προσφυγιάς.

Τα πογκρόμ του 151, του Χιτς, της Πλατείας Ελευθερίας, του Βαρδάρη και του παλιού σιδηροδρομικού σταθμού Θεο/νίκης τα έζησα και μου έμειναν ανεξίτηλα στην εφηβική μου μνήμη.

Ο μακαρίτης πατέρας μου μικροαστός, με λίγα γράμματα και τύπος αντι-ρωικός όπως θα λέγαμε με τη νέα έκφραση του όρου, αγωνίστηκε τίμια στην Κατοχή για να μας κρατήσει στη ζωή και στο σωστό δρόμο.

Κι ενώ έτσι τον έβλεπα, ένα βράδυ (1943) μου παρουσιάστηκε μέσα από μια διάσταση τελείως διαφορετική.

Μου είπε ένα μυστικό που με έκανε να τον δω από εκείνη την ώρα ως αληθινό Χριστιανό και άνθρωπο αμέταστο με ψυχή και καρδιά ελληνική.

Πήγαμε και συναντήσαμε νύχτα, παρά την απαγόρευση της κυκλοφορίας, πίσω από το Καραβάν - Σαράι στην οδό Ολύμπου ή Φιλίππου (δεν θυμάμαι), σε μια παλιά πολυκατοικία ένα φίλο του Ισραηλίτη που τ' όνομά του το διατηρώ. Λέγονταν **Αβραάμ Αράμο**. Είχε μια βιοτεχνία στο Καπάνι ή γύρω από την αγορά Μοδιάνο και έκανε γλυκά του κουταλιού. Είχαμε σχέσεις εμπορικές γιατί ο πατέρας μου ήταν ζαχαροπλάστης, αλλά πέραν από την αλληλοεκτίμηση στις συναλλαγές τους, είχαν συνδεθεί από χρόνια με φιλία αδελφική και αληθινή.

Για να μη σας κουράζω, ο πατέρας μου του είπε ότι ήταν διατεθειμένος όλως ανθρωπιστικά και αφιλοκερδώς να πάρουμε τα δύο κορίτσια του (16 - 18 ετών) και να τα κρύψουμε στο σπίτι μας που βρίσκονταν στη Βασιλίσσης Όλγας 166, μια στάση πριν από την 25η Μαρτίου.

Είμαι βέβαιος ότι τούτη την τόλμη και το θάρρος αντλούσε ύστερα από τη σύμφωνη γνώμη της μάνας μου που δεν λογάριζε η συγχωρεμένη τι πάει να πει Χάρως.

Αυτό για μένα στάθηκε μια αποκάλυψη και μια μαγεία, αλλά ο άμοιρος Αβραάμ με δάκρυα στα μάτια αρνήθηκε την πρότασή μας λέγοντας ότι αν ήταν θέλημα Θεού να υποστούν τα δεινά και τις δοκιμασίες της φυλής τους, η οικογένειά του θα ακολουθούσε την πορεία στα ναζιστικά στρατόπεδα και δεν θα τους χώριζε καμιά δύναμη παρά μόνον ο θάνατος και η λύτρωση.

Και τω όντι ο απολογισμός ήταν βαρύτερος, ολέθριος και μακάβριος.

Από την άνοιξη του 1943 η Εβραϊκή Κοινότητα της Θεο/νίκης μπήκε στην κρεατομηχανή των ταγμάτων Ρόζενμπεργκ. 55.000 Εβραίοι κατοικούσαν στην Θεο/νίκη, 46.061 στάλθηκαν στα κρεματορία. 77.000 Εβραίοι ζούσαν πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στην Ελλάδα, όπου δεν αντιμετώπισαν ποτέ το παραμικρό φυλετικό πρόβλημα. 68.000 συνελήφθησαν και 66.000 απ' αυτούς εξοντώθηκαν.

Σήμερα ύστερα από 66 χρόνια, βρήκα στα αρχεία της βιβλιοθήκης της Ακαδημίας Αθηνών, αναφορικά με την προπολεμική Ξάνθη, ένα δημοσίευμα της εφημερίδας «Φως» της Θεο/νίκης (25/10/1927) σχετικά με την προσκοπική δράση και κίνηση της Ομάδος Μακαμπί της Ξάνθης, το οποίο και παραθέτω:

Προσκοπική κίνησης

ΞΑΝΘΗ. Η Ισραηλιτική Κοινότητα επί τη ευκαιρία των εορτών του Νέου Έτους της, ηθέλησε να παρουσιάσει μίαν έκπληξη, τόσοσιν εις τους ομοφίλους τους, όσον και εις τους πολυπληθείς προσκεκλημένους της. Από μηνών ήδη, είχαν αναθέσει εις άνδραν δραστήριον και παλαιόν πρόσκοπον την συγκρότησιν Ισραηλιτικής Ομάδος, αποτελουμένης από μέλη της ενταυθα παροικίας. Όντως σύνεγκροτηθη η όμας αυτή, ήτις επί τη βάσει προγράμματος εξεπαιδευέτο αθόρυβα, μέχρις ότου έφθασε εις το σημείον εκείνο εις το οποίον ηδύναντο να δώσουν τον όρκον του Προσκόπου και να συμπεριληφθούν εις τους κόλπους του Σώματος Προσκόπων. Και ως ημέραν της ωραιάς και αλημονητού αυτής προσκοπικής εορτής ώρισαν την δευτεράν της Πρωτοχρονιάς των ευθύς μετά την απογευματινήν προσευχήν.

Τόπος της εορτής είχαν ορισθή ο προ της συναγωγής περιβολός, ο οποίος από λίαν ενωρίς είχε πληρωθή τελείως, από πλήθη εορταζόντων αφ' ενός, και

από προσκεκλημένους αφ' ετέρου, χωρίς να απουσιάξη και η καλλίστη φιλαρμονική του Μουσικογυμναστικού μας Συλλόγου «Ορφεύς».

Και η έκπληξις δεν ήργησε να φανή προ των ομμάτων των παρευρισκομένων οι οποίοι, Ισραηλίται προπαντός, ανέμενον μετά την απογευματινήν των προσευχήν να αντικρύσουν τους διά πρώτην φοράν μέλλοντας να εμφανισθούν ομοφύλους προσκόπους των. Η πρώτη εμφάνισις υπήρξεν αρίστη και ανωτέρα πάσης προσδοκίας, ώστε πληρέστερα εδικαίωσε την καταβληθείσαν προσπάθειαν και φροντίδα τόσοσιν υπό της Ισραηλιτικής Κοινότητος, όσον και υπό του αόκνου και δραστήριου νέου αρχηγού. Υπό τους ήχους της φιλαρμονικής η οποία παιάνιζε το «Μαύρ' είν' η νύκτα στα βουνά» παρουσιάζεται η αοτίως καταρτισθείσα Ισραηλιτική όμας προσκόπων ήτις απετελείτο από τεσσαράκοντα άτομα, εξ ών είκοσι πέντε άρρενα και δεκαπέντε θήλεα. Απερίγραπτος υπήρξεν η συγκίνησις, μεθ' ής τα πλήθη υπεδέχθησαν την

ομάδα αυτήν, και ατελεύτητα χειροκροτήματα εκάλυψαν την πρώτην εμφάνισιν.

Κατόπιν η Μουσική παιανίζει τον Εθνικόν μας Ύμνον και οι Πρόσκοποι δίδουν ενώπιον του αρχιρραβίνου τον καθιερωμένον όρκον των, και από της στιγμής εκείνης ονομάζονται και αυτοί Πρόσκοποι, και είναι πλέον συνάδελφοι των ιδικών μας Ξάνθης. Μετά παιανίζει η φιλαρμονική Ισραηλιτικών Εμβατηρίων τι, και ο νέος Αρχηγός των Προσκόπων κ. Ντάριους προσφωνεί δι' ωραιάς προσλαλιάς τους Προσκόπους και προσκεκλημένους.

Μεθ' ο ο Γεν. Αρχηγός συστήματος Ξάνθης Ανθ'γός Σταυρουλάκης Χ., όστις παρευρίσκειτο μετά του Υπαρχηγού του κατόπιν προσκλήσεως διά των κάτωθι προσφωνεί την Κοινότητα και τον κ. Αρχηγόν, δίδων εις αυτούς το απαιτούμενον θάρρος διά την εξακολουθήσιν του λαμπρού τουτου έργου, και υποσχόμενος πάσαν δυνατήν υποστηρίξειν προς ευόδωσιν του επιδιωκομένου σκοπού.

«Κύριε Πρόεδρε της Ισραηλιτικής Κοινότητος, Κύριε Αρχηγέ.

Συγχαίρω επί τη συμπίξει της λάμπρας τη αληθεία Ομάδος Σας. Σας διαβιβάζω αδελφικόν χαιρετισμόν των Προσκόπων μου και σας αφήνω απείρους ευχάς.

Πρόσκοποι - Μακαμπί!

Ένας γαλάζιος ουρανός μας στεγάζει και κάτω από τις γραφικές πλαγιές της Ελληνικής Ροδόπης, αναπνέομεν τον ίδιον ελεύθερον αέρα. Και σήμεραν εγένετο ο δεσμός μας αδιαρρηκτότερος με την ανθορμητόν Σας προσέλευσιν εις τους κόλπους της μεγάλης Μας Προσκοπικής οικογενείας. Σας σφιγγω δυνατά τα χέρια και σας εύχομαι το καλώς ήλθατε. Οι ιππότες κατά τον μεσαίωνα έδιδαν χείρα βοηθείας εις γυναίκας και άνδρας οσάκις παρουσιάζετο ευκαιρία. Επισήμως διαβεβαίωσις επί της τιμής εξητείτο πάντα προτού ανακηρυχθή ιππότης. Ο όρκος ον εκείνοι έδιδον δεν ήτο ως εκείνος ον ημείς δίδομεν ενώπιον του δικαστηρίου σημερον. Αλλ' ήτο ιερά και απαραβίαστος υπόσχεσις, ότι ήθελον μείνη αγνοί και τίμιοι, πιστοί και ειλικρινείς, και ότι ήθελαν βοηθή τους έχοντας ανάγκην βοηθείας. Ο όρκος ον εδώσατε ενώπιον του σεμνού Ιεράρχου Σας, και ο όρκος ημών, σήμεραν είναι ανάλογος υπόσχεσις των ιπποτών, ήτις σας ανοίγει την μεγάλην λεωφόρον του Προσκοπικού καθήκοντος.

Γενήτε οι ιππότες των νεωτέρων χρόνων και αποδιώξατε από τους συνεταιρισμούς Σας παν ό,τι βλάπτει την ψυχήν και το σώμα, και ό,τι μολύνει την διάνοιαν. Το έργον μας είναι υψηλόν, πολυδαίδαλον και βριθεί υποχρε-

ώσεων. Ας προσπαθήσωμεν να εδραιώσωμεν και διαδώσωμεν τας αρχάς του Σώματός μας. Δεν θα ζητήσωμεν ποτέ την ματαιοδοξίαν παρά μόνον τα έργα που θα μας χαρίσουν την ψυχικήν καλωσύνην. Ο νους μας είναι διανυγής και η σκέψις μας εστραμμένη εις το ρητόν του Σώματός μας.

- Αιέν αριστενείν και υπείροχον έμμεναι άλλων. Ας είμεθα καλοί προς τα ζώα, τα φυτά και την φύσιν κάμνοντας καθ' ημέραν μίαν καλήν πράξιν και τέλος ας είμεθα οι παρήγοροι άγγελοί εις τους δυστυχείς. Επί των υγιειών μας αρχών στηρίζουσι και δικαίως πάντες οι λαοί τας ελπίδας του φυλετικού των μέλλοντος.

Δειχθήτε αντάξειοι της ευγενούς παροικίας Σας, και λαμπρύνετε την ομάδα Σας, και λαμπρύνετε την ομάδα σας με τας ωραιότερας πράξεις, επ' αγαθού της κοινής φιλάτης Πατρίδος.

Ζήτω οι πρόσκοποι Μακαμπί!».

Ουρανομήκεις ζητωκραυγαί υπέρ του Γεν. Αρχηγού και ατελεύτητα χειροκροτήματα εκάλυψαν τους λόγους του. Μεθ' ο το πλήθος ήρχισε να διαλύηται λόγω της προκεχωρημένης ώρας.

Οφείλομεν να συγχαρώμεν θερμότατα τους πρωτεργάτας της λάμπρας και ιδεώδους αυτής χειρονομίας, ευχόμενοι όπως οι πρόσκοποι των το ταχύτερον προοδεύσωσιν και συνεχίσωσιν το ωραίον του προσκόπου έργον, διά το οποίον τόσοσιν επισήμως έδωσαν τον όρκον του.

«ΠΡΟΣΚΟΠΟΣ»

(Στοιχεία για τους Εβραίους της Ξάνθης, έχουν δημοσιευθεί στα «Χρονικά», στο τεύχος 107/34).

Η Βίλα Αλλατίνη.
Σήμερα στεγάζει τη
Νομαρχία
Θεσσαλονίκης

Παράμετροι καλλιέργειας των φυσικών επιστημών στην σεφαρδική κοινότητα της Θεσσαλονίκης κατά την τουρκοκρατία

Της Δρ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΣ Α. ΒΑΡΕΛΛΑ
Επίχ. Καθηγήτριας Α.Π.Θ.

Ο σεφαρδικός εβραϊσμός της Θεσσαλονίκης, μητέρας του Ισραήλ¹, εθεράπευσε παντοιοτρόπως τις επιστήμες συνεχίζων την ευκλεή παράδοση που ανέπτυξε στην πατρίδα ιβηρική γη. Η αναμενόμενη προτεραιότης των θεολογικών και δικανικών σπουδών δεν παρεμπόδιζε την παράλληλο άνθηση ανθρωπιστικών τάσεων, αλλά και την ενασχόληση με κλάδους του επιστητού ερειδόμενους κυρίως επί της εμπειρίας και της παρατηρήσεως: ο λόγος πρωτεύοντως περί της ιατρικής, περαιτέρω δε και περί της αστρονομίας, οι οποίες ηκμασάν άλλωστε ιδιαίτερος στον μοζαραβικό κόσμο και απετέλεσαν αγγλάϊσμα του εβραϊσμού της Διασποράς.

Η ιατρική απετέλεσε καθ' όλη την διάρκεια της οθωμανικής κατοχής της πόλεως χώρο πρωτοπόρου παρουσίας της σεφαρδικής κοινότητας, καθώς παρέμεινε σε συνεχή επαφή με τις εκάστοτε εξελίξεις και ησκήθη με συνέπεια και ευρύτητα πνεύματος. Ως εικός, οι πρώτοι θεραπευτές συναπεκόμισαν την επιστημονική των αποσκευή από την ιβηρική χειρσόνησο, στην οποία η αρχαία παράδοση της ανατολικής Μεσογείου είχε ανεύρει αξίους συνεχιστάς: το κύρος ενός Μαΐμωνίδου ή ενός Hasday ibn Chaprout σαφώς μαρτυρούν περί αυτού. Κατά την παρία θεώρηση των Μέσων Χρόνων, οι σοφώτεροι των ιεροδιδασκάλων και οι πλέον περιώνυμοι των διανοουμένων της αρισταγούς κοινότητας διεκόνησαν εν ταιντώ επιμελώς και αφιλοκερδώς τον Ασκληπιό, η δε φήμη των συχνά υπερέβη τα στενά όρια της πόλεως. Η κατάρτιση των εν λόγω ιατρών εβραϊζέτο, ως κατά το παρελθόν, στην μελέτη του Ταλμούδ και την άοκνο εντρύφηση επί των παραδοσιακών κειμένων, τα οποία ηδύναντο πολλάκις να προσεγγίσουν στην αραβική ή λατινική των μορφή², καλύπτοντες ούτω ένα ευρύτατο φάσμα γνώσεων. Ορισμένοι ωστόσο των θεσσαλονικέων σεφαρδīm πρέπει να είχαν συστηματική ακαδημαϊκή μόρφωση, ως επί παραδείγ-

ματι ο Σολομών Lebeth ha - Levy που έφερε τον τίτλο του maestro, υπαινισσόμενον σαφώς πανεπιστημιακή εκπαίδευση³.

Ελάχιστα στοιχεία σώζονται αναφορικάς με τον βίο και τις δραστηριότητες των θεραπόντων της ιαματικής τέχνης κατά την πρώτη τούτη περίοδο. Πράγματι. Εάν ο μαικήνας των γραμμάτων δον Σαμουήλ Meir Benveniste εγένετο ευμενώς γνωστός ως συλλέκτης πολυτίμων χειρογράφων και εάν η ανάμνηση της βιβλιοθήκης του σοφού Perahia ha - Cohen διετηρήθη επί μακρόν⁴, η προσφορά των υπολοίπων ιατρών σκιαγραφείται μόνον από τις επιθυμίες των πλάκες, επί των οποίων η κοινότης, αλλά και σύμπασα η Θεσσαλονίκη, ευγνωμόνως τιμά τα φιλάλληλα τέκνα της⁵, ή ενίοτε σφό τις εύστοχες ελεγείες του Saadia Longo⁶. Η εξαντλητική σπουδή των ως άνω πηγών επιτρέπει την παράθεση σειράς ονομάτων αφορώντων το πρώτο ήμισυ της ις' εκατονταετηρίδος^{5, 7}: Σαμουήλ Meir Benveniste, Σαμουήλ, Ιωσήφ και Ιούδας Uziel, Βενιαμίν, Ιακώβ Daniel, Σολομών Abudiente, Σολομών ben Habib de Casseres, Ιωσήφ Faro, Ισαάκ Bossaldo, Σολομών Caballero, Ηλίας Zarfathy, Σολομών Lebeth ha - Levy, Δαβίδ, Σαμουήλ και Perahia ha - Cohen, Σολομών Soulema, Ιωσήφ Yahia, Δαβίδ ha - Dotor, Αβραάμ Gaguine, Ισαάκ ibn Aleso, Ιούδας και Ισαάκ Abravanel, Ιακώβ Melamed, Ελιέζερ Aschkenazi, Semtov και Ισαάκ Mayo.

Είναι φανερό ότι τα πενιχρά αυτά δεδομένα καθιστούν την προσέγγιση της σεφαρδικής ιατρικής των χρόνων τούτων έμμεσο και αποσπασματική, καθώς παντέλως απουσιάζει η καταγραφή των παρατηρήσεων, παρά την εκπεφρασμένη τάση των ραββινικών κύκλων προς συγγραφή νομικών, ερμηνευτικών ή ηθικολογούντων πονημάτων. Μόνος ο πολύς Amatus Lusitanus, περί ου κατωτέρω, θα επιχειρήσει σε μεταγενεστέρα περίοδο την γραπτή κωδικοποίηση των γνώσεων του. Το γεγονός ολωσδήποτε ξενίζει, πλην όμως καθίσταται κατανοητό εάν

τεθεί εντός του πλαισίου της αντιμετώπισης της ιατρικής ως τέχνης εμπειρικής, ερειδομένης βεβαίως επί του έργου των μεγάλων διδασκάλων, αλλ' ουδαμώς αισθανομένης την ανάγκη διακρίσεως των καθ' έκαστα πεπραγμένων της, εφόσον αυτά δεν συνιστούν καθοριστική τομή της καθεστηκυίας παραδόσεως.

Η πάροδος των ετών επέφερε την πολιτική και οικονομική εγκαθίδρυση του σεφαρδικού πληθυσμού στην φιλόξενο οθωμανική Θεσσαλονίκη, αλλά και την συνεχή τροφοδότηση της κοινότητας με νέα ανθηρά στοιχεία, προερχόμενα κυρίως από φυγάδες marranos της Πορτογαλίας, οι οποίοι εγκατέλειπον τα πατρώα εδάφη προ των διωγμών της Ιερής Εξετάσεως. Ούτω πως διάσπμοι ιατροί, απόφοιτοι εν πολλοίς των ευφημώς γνωστών σχολών της Coimbra και της Salamanca, εγκαθίστανται στην επικράτεια του Μεγάλου Τούρκου και δη την νέα Σιών. Τοιούτοτρόπως η Θεσσαλονίκη ευτύχησε να φιλοξενήσει έναν από τους περφηφανεστέρους επιστήμονας του καιρού του, τον Amatus Lusitanus (1510 - 1568), ο οποίος και επεράτωσε αυτοθεί την μεγαλειώδη διατριβή Curatorium medicinalium centuriae septem. Παράλληλως άσκησαν αφιλοκερδώς την ιατρική η οικογένεια των Yahia - Guedalia ο προσβύτερος, Μωυσής, Guedalia ο νεότερος⁸ -, ο ιταλικής παιδείας ήδη αναφερθείς⁴ Perahia ha - Cohen και οι υιοί του Μωυσή, Δανιήλ και Σαμουήλ⁹, ως και ο περίφημος ραββίνος Μωυσής Almosnino¹⁰. Στους ασκητιάδας της ίδιας περιόδου συγκαταλέγονται περαιτέρω οι δον Ισαάκ Passy, Αβραάμ Salem, Ισαάκ Almosnino, Nissim Ishaki, Αβραάμ Habbilio, Δανιήλ Avila, Μωυσής Abas, Βαρούχ de Faro, Ελιέζερ ha - Cohen, Ιούδας Handali, Ισαάκ Espagna^{5, 11}.

Τα δεδομένα των τελευταίων δεκαετιών του ις' αιώνας είναι πλουσιώτερα, επιτρέπουν δε να χαραχθούν αδρώς οι παράμετροι άσκήσεως της ιατρικής, η οποία φέρει ούτως η άλλως έντονο την σφραγίδα του Amatus. Πράγματι. Ο σοφός Marrano, δίδασκωρ της Salamanca, καθηγητής του πανεπιστημίου της Ferrara, προσωπικός ιατρός του πάπα Ιουλίου του γ', αξιωματικός ανατόμος και παρατηρητικός κλινικός, συγγραφέυς του περιφημου φαρμακογνωστικού σχολίου Ιν Dioscoridis enarrationes (Ενετία, 1553) ακολούθησε την πορεία προς ανατολάς πλειστον ομοθησών του, για να καταλήξει περί το έτος 1558 στην Θεσσαλονίκη, ένθα και ετελεύτησε πανωλόβλητος. Προηγουμένως όμως είχε φέρει εις πέρας το προαναφερθέν μνημειώδες πόνημά του Curatorium medicinalium centuriae septem, ανεξάντλητο πηγή περιγραφής ποικίλων ιατρικών περιστατικών και της εκάστοτε ακολουθηθείσης αγωγής¹². Η εβδόμη centuria περιγράφει τις σοβαρές και περίπλοκες ασθένειες της φιλόξενης θείης του πατρίδος, αναφέρεται σε περιπτώσεις εφαρμογής νέων θεραπευτικών μεθόδων και προβαίνει σε πλείστες όσες πρωτότυπες παρατηρήσεις¹².

Ο ις' αιών δεν εννώνιζε βεβαίως ιατρούς του διαμετρήματος του περιφημού Λουσιτανού, πλην όμως ένιοι marranos, ρηξικέλευθοι φορείς της επιστήμης της Coimbra, της Salamanca ή της Ιταλίας ελάμπρυναν την πόλη και ανεκούφισαν τον πόνο του λαού της. Μεταξύ αυτών διεκρίθησαν ο προσωπικός ιατρός Μουράτ του δ' Μωυσή Amaraggi και οι υιοί του Menahem και Ιωσήφ¹³, ενώ περαιτέρω άξιοι μνείας είναι οι Ισαάκ Pinto, Ιωσήφ Ami, Ιωσήφ Μωυσή Maya, Haim Αβραάμ και Ιωσήφ ha - Cohen, Μωυσή ha - Cohen εκ Catanzaro, Δανιήλ Sullam, δον Ισαάκ ben Eliaou, Ιωσήφ Tamrari, Δανιήλ Gaguine^{5, 14}.

Οι τελευταίες μαζικές αφίξεις κρυπτοϊουδαίων προσφύ-

γων, marranos της Πορτογαλίας ή ιταλιωτών του Livorno, οι οποίες πραγματοποιούνται κατά την προ του 1730 περίοδο, επιφέρουν νέα άνθηση της ιατρικής, καθ' όσον ευάριθμοι ακαδημαϊκής παιδείας επιστήμονες θα μεταλαμπαδεύσουν τα πλέον πρόσφατα δεδομένα των ευρωπαϊκών ερευνητικών χώρων στην βάλκανική πρωτεύουσα, θέτοντες τους εμπειρικούς κατά το πλείστον γηγενείς θεραπευτάς προ των νέων απόψεων και προκαλώντας την βραδεία σύντηξη των παραδοσιακών γαληνικών θεωρήσεων και των αριτλαγών κατακτήσεων του νου. Ήδη άλλωστε η ιατρική άρχεται βαθμιαίως να μετατρέπεται σε αυτόνομο λειτουργήμα ήλιστα συνδεδεμένο με οιαδήποτε θεολογική ή νομοκανονική δραστηριότητα, οδηγούμενη σταθερά στην σύγχρονο μορφή της, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε κατά τον ιθ' αιώνα Σημειωτέον, περαιτέρω, ότι δεν διεσώθηκαν παρά έμμεσες πληροφορίες περί των τάσεων της εποχής, των στοιχείων περιοριζομένων συνήθως σε επιτυμβίες ελεγείες ενίων ιατρών, κλινικών και χειρουργών, ως των Ιούδα, Ιωσή και Αβραάμ Perahia, Δανιήλ d' Alba, Ισαάκ de Leon, Νεεμία Espiera, Σαμπεθά Confino, Ισαάκ de Silvia, Δανιήλ Mendes Lucena, Ηλία Handali, Μωυσή Ιωσήφ Salanikio, Ερμάνουήλ Calvo, Ιωσήφ Ααρών Amarillo, Ιωσήφ Σαμουήλ Modellan, Meir Magliash Aschkenazy, Λαζάρου Allatini και τέλος Αβραάμ Fernandez^{5, 14, 15}.

Η επίδραση των ανωτέρω επιστημόνων παραμένει καθοριστική εντός των κύκλων των εμπειρικών σεφαρδικών ομοτήτων των επί μία τουλάχιστον εκατονταετία. Η προσπάθεια συζεύξεως των νεοφανών πορισμάτων και των αξιωμάτων των μεσαιωνικών κειμένων δεν επιτρέπει μεν την ενιαία θεωρητική αντιμετώπιση των καθ' έκαστα ασθενειών, υποβοηθεί όμως σε διατήρηση της ποιότητας της παρεχομένης νοσηλείας σε μάλλον αξιοπρεπή επίπεδα. Πλην όμως, η συνειδητοποίηση των ραγδαίων εξελίξεων σε όλους τους κλάδους της θεραπευτικής, η τόλμη του δρος Μωυσή Allatini (1800 - 1882), η ζωογόνος επίδραση των εκπαιδευτηρίων της Alliance Israélite, η συνακόλουθος φοίτηση ευαρίθμων νέων στα ανώτατα εκπαιδευτικά καθιδρύματα της Δύσεως, η αργή διαπίδυση με την οσημέραι εννογχορνιζομένη ελληνορθόδοξο ιατρική κοινότητα, ονχ ήττον δε η από του 1863¹⁶ εισαγωγή Ισραηλιτών σπουδαστών στην πανεπιστημιακού επιπέδου σχολή ιατρικής και φαρμακευτικής της Κωνσταντινουπόλεως, τέλος η αναδιοργάνωση του ευκλεούς Bikour Holim και η πρότυπος λειτουργία του νοσοκομείου Hirsch - όλα ταύτα θα προσδώσουν στην σεφαρδική ιατρική των τελευταίων δεκαετιών της Τουρκοκρατίας καθαρώς ευρωπαϊκή χροιά: τα πονήματα του δρος Μωϊσή Misrach¹⁷ ουδόλως υταινίσσονται παραδόσεις και θεωρήσεις του παρελθόντος, ενώ ο Ιακώβ Nissim πασάς (1850 - 1903), μέραρχος του οθωμανικού στρατού και προϊστάμενος των υγειονομικών του υπηρεσιών εν Μακεδονία, διακρίνεται ως χειρουργός της σύγχρονης σχολής¹⁸.

Πέραν του διαρκούς αγώνος του κατά της ενδημούσης ελονοσίας και των τυφοειδών πυρετών, απορροών του γειτονικού Βάλτου¹⁹, ο ιατρός της οθωμανικής Θεσσαλονίκης ενρίσκει αντιμέτωπος με επιδημικές ασθένειες: η πανώλης επανειλημμένως αποδεκατίζει τον πληθυσμό της πόλεως, ενώ η χολέρα καθίσταται η κυρία μάστιγα του αρχομένου ιθ' αιώνος²⁰. Αρchiώς, οι αναστηρώς τηρούμενοι κανόνες υγιεινής και καθαριότητας συνεπάγονται μειωμένες απώλειες μεταξύ των σεφαρδικών²¹, πλην όμως συν τω χρόνω η βαθμιαία υποβάθμιση των όρων διαβιώσεως και η προϊούσα πενία των λαϊκών στρωμάτων επανέξάνουν σημαντικώς την θνησιμότητα. Εξ άλλου, η λαϊκή θεραπευτική, προνομία συνήθως των γυναι-

κών, πολλάκις υποκαθιστά την χορήγηση των αρχαίων παραδεδομένων δρογών διά μαγικών επικλήσεων και δεισιδαιμόνων πρακτικών²². Σημειωτέον ότι η συνταγογραφία των καλλίστων των ιατρών ουδαμώς αγνοεί ορισμένα των ως άνω φαρμάκων, περιβάλλει όμως αυτά με έλλογο χροιά, απορρίπτουσα οιαδήποτε μυστική δράση²³. Ούτως πως η καταξιομένη καθ' όλον τον Μεσαίωνα θηριακή²³, το κέρας του μονόκερω ή η αρχαιοπαράδοτος μυμία²⁴ εξακολουθούν να ευρίσκονται εν ημερισμω χρήσει κατά τον παρελθόντα αιώνα, υποδεικνύοντας την ρευστότητα μεταξύ εμπειρικών και ακαδημαϊκών θεωρήσεων.

Κατά τους πρώτους μετά την άλωση χρόνους ο ήδη παντοιοτρόπως αποδεκατισθείς αυτόχθον ελληνικός πληθυσμός της Συμβασιλευούσης ευρέθη σε ιδιαίζοντως αλγινή κατάσταση, συνακολούθως δε ουδεμία επιστημονική προσέγγιση της ιατρικής είναι δυνατόν να ανιχνευθεί στους κόλπους του. Πράγματι. Η συστηματική και ορθολογούσα σύνοψις των πεπραγμένων διασώσεων ιατρών, όπως τούτη επεξεργήθη υπό Ιωσήφ του φιλοσόφου στην καθαρώς εγκυκλοπαιδικής υφής Επιτομήν του²⁵ ανήκει πολιτιστικώς στο απώτατο παρελθόν, ενώ τα ιατροσόφια²⁵ διολισθαίνουν ταχέως προς την δεισιδαιμονία και αγρυπεία. Ούτω πως μόλις λίγοντος του ιη' αιώνος αποκτά η θεραπευτική της Θεσσαλονίκης έναν επώνυμο Έλληνα λειτουργό, τον κεφαλήνα Σπυριδωνα Ασάνη, ο οποίος ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Πάδουα και την Βιέννη, μετέλθε δε επί βραχύ χρονικό διάστημα την ιατρική στην πόλη του Θεμαϊκού, διδάσκοντας ταντοχρόνως δευτεροβαθμώς τα μαθηματικά και την αστρονομία²⁶. Εξ άλλου, περιστασιακές μαρτυρίες²⁷ υποδεικνύουν ότι η αύξηση του αριθμού της ευρωπαϊκής παιδείας ορθόδοξων ασκληπιάδων παραμένει αμέσως συνηρημένη με την παρακμή της αντιτοίχου σεφαρδικής παρουσίας, μέχρις ότου η προϊούσα εγκατάλειψη των πρακτικών του παρελθόντος οδηγήσει σε ταντόσημο ακαδημαϊκή συγκρότηση των ιατρών αμφοτέρων των κοινοτήτων.

Οι αστρονομικές σπουδές του σημιτικού κόσμου ευρίσκοντο ανέκαθεν σε άμεσο συνάφεια με την προσπάθεια καθορισμού των ορθών ημερολογιακών παραμέτρων της θρησκευτικής ζωής, προσέλαβον δε ως εκ τούτου ιδιαίτερα βαρύτητα. Εν τω πλαισώ αυτό, η σεφαρδική διάνοηση της Θεσσαλονίκης, φορέας των ιβηρικών παραδόσεων και κάτοχος της μουσαρβικής γνώσεως, επιμελώς εθεράπευσε την μελέτη των ουρανίων σωμάτων, εντάσσουσα αυτήν στον συνήθη κύκλο δευτεροβαθμίου παιδείας και διατηρούσα επί μακρόν την διάκρισή της από την αστρολογία και τις μυστικές προεκτάσεις της.

Ένιοι των μεγίστων ιεροδιδασκάλων του αρχομένου ις' αιώνας, οι οποίοι έσχον άμεσο επαφή με τα πνευματικά κινήματα της Ισπανίας, διεκόνθησαν την αστρονομία ως υπολογι-

Η έπαυλη Μοσιάνο ανεγέρθηκε στα 1906. Το 1913 φιλοξένησε το Βασιλιά Κωνσταντίνο, αργότερα έγινε Κυβερνείο και σήμερα, διατηρημένη σε άριστη κατάσταση, στεγάζει το Λαογραφικό Μουσείο.

στική κυριότητα επιστήμη. Ούτω ο Δανιέλ messer Leon²⁸ και ο Ιακώβ ben Habib²⁹ την περιέλαβον στο πρόγραμμα των σχολών των, ενώ ο Ιωσήφ ben Semtov ben Josue συνέγραψε στι-
χούργημα εμφανίζον τους κανόνες αντιστοιχίας ιουδαϊκού και ισλαμικού ημερολογίου³⁰. Περαιτέρω, ο πολύς Ιωσήφ Taitazak συνέθεσε δοκίμιο περί αστρολάβου³¹ και ο Levy ben Habib³² εσχολίασε κριτικώς τα περί ημερολογίου του Μαΐμωνίδου. Οι τελευταίες δεκαετίες του αιώνας σφραγίζονται από τις εύστοχες παρατηρήσεις του Δανιέλ ben Soussan³³ και του Saltiel Hefez³⁴, την ευρυτάτη κατάρτιση και τις εκσυγχρονισμένες προτάσεις του προμνημονευθέντος Δανιήλ ha - Cohen³⁵, ο οποίος εστερηθή επιμόχθως συνταχθέντων αστρονομικών πινάκων κατά την πυρκαϊά του 1545³⁵, αλλά και από την παρουσία του πολυσχιδούς ραββίνου Μωυσή Almosnino¹⁰, εν τη αυτή σφοδρά θεομηνία απωλέσαντος πολύτιμα όργανα μελέτης του ουρανού θόλου³⁵.

Μαθητής και συνοδοιπόρος των ha - Cohen και του διασημίου λατινιστού Ααρών Afia, ο περιώνυμος λόγιος ασχολείται εις βάθος με τις μαθηματικές επιστήμες, τη επικουρία των δε εκπνεί αποδόσεις ευρωπαϊκών επιστημονικών έργων στην εβραϊκή. Ούτω ο M. Almosnino μεταφράζει³⁶ την διατριβή του G. Purbach Theoria Nova Planetarum, αφ' ετέρου δε σχολιάζει αναλυτικώς την Sphaera του G. J. de Sacro Bosco. Το εν λόγω κείμενο, φέρον τον τίτλο Beth Elim, αναφέρεται αρχικώς στις γεωμετρικές παραμέτρους της σφαίρας, για να προχωρήσει σε αναλυτική σπουδή της υδρογείου και τελικώς των πλανητών³⁶. Οι ανωτέρω μεταγραφές ευρίσκονται μεταξύ των ολιγίστων μαρτυρουμένων κατά τον ις' αιώνα στον χώρο της σεφαρδικής διασποράς, εφ' όσον οι επιφανείς λόγιοι δύνανται συνηθώς να προσεγγίζουν εξ ιδίων τα πρωτότυπα έργα, αποτελεί δε ενδιαφέρουσα προσπάθεια εκσυγχρονισμού των παραδεδομένων γνώσεων δι' ευρυτέρας διαδόσεως των συγχρόνων επιτευγμάτων της Εσπερίας.

Ήδη από των επομένων, όμως, γενεών άρχεται η παρακμή των αστρονομικών μελετών, καθώς η βαθμιαία στρέψη της κοινωνίας προς τον μυστικισμό του Zohar φέρει στο προσκή-

Παράμετροι καλλιέργειας των φυσικών επιστημών στην σεφαρδική κοινότητα της Θεσσαλονίκης κατά την τουρκοκρατία

νιο την αστρολογία ως κυρία, ει μη αποκλειστική, ερμηνευτική των πλανητών και απλανών αστέρων, αποτρέπονσα πάντα υπολογισμό και πάσα αντικειμενική παρατήρηση.

Οι μαθηματικές και αστρονομικές σπουδές ευρίσκοντο στην Θεσσαλονίκη των οθωμανών βυζαντινών χρόνων σε ιδιαίτερα άνθηση: αρχεί, διά του λόγου το αληθές, να σημειωθούν τα περιγλή ονόματα Θεοδώρου του Μετοχίτου, Νικηφόρου του Γρηγορά, Δημητρίου του Κυδώνη, αυτού του Νικολάου Καβάσιλα²⁵. Η κατά παράδοσιν συμπερίληψη των, εξ άλλου, στο quadvium της εγκυκλίου παιδείας επέφερε την υποτυπώδη, έστω, εισαγωγή της μελέτης των ουρανίων σωμάτων στο ωρολόγιο πρόγραμμα των σχολείων της πόλεως^{26, 27} ενώ εγχειρίδια αστρονομικού περιεχομένου - αποδόσεις αρχαίων ή συγχρόνων ευρωπαϊκών έργων - ουδέποτε έπαυσαν κυκλοφορούντα μεταξύ των λογίων²⁸. Ούτω πως τα λαϊκά σεληνόδρομα και σεισμολόγια²⁹ ή τα σκοτεινά αστρολογικά κείμενα δεν υποσκελίζουν την ορθολογική προσέγγιση των ουρανίων φαινομένων, η οποία βεβαίως συντελείται άνευ μεγάλων εξάρσεων, άνευ των ιδιοφυών στιγμών και της αποτόμου πτώσεως της σεβαρδικής επιστήμης.

Στην ισπανοεβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης ελάχιστα καλλιεργούνται οι επιστήμες της φύσεως per se, οι δε σχετικές μαρτυρίες είναι πενιχρές. Ο Μαυδογαίος Matalon παραδίδει περί το 1540 μαθήματα φυσικής ιστορίας³⁰, ενώ ο σύγχρονός του Σολομών ha - Levy φέρεται ως συνθέσας εγχειρίδιο φυσικών επιστημών γενικής φύσεως³¹. Ας σημειωθεί, εξ άλλου, ότι η εν λόγω εντύπωση περί τις επιστήμες της παρατήρησης και του πειράματος δεν αποτελεί προνόμιο κλειστών κύκλων,

αλλά συνιστά μέρος του εκπαιδευτικού προγράμματος των σημαντικωτέρων yeshivot³², ως διά πλείστον ήδη αναφορών υπεδείχθη.

Διά των ανωτέρω ολοκληρώνονται οι καθ' έαστα αναφορές στα πρόσωπα και πράγματα που επηρέασαν την καλλιέργεια των φυσικών και εφηρησμένων επιστημών στην ισπανοεβραϊκή κοινότητα της οθωμανικής Θεσσαλονίκης. Σημαντικωτάτη παράμετρο της ασκήσεως των απετέλεσε το αξιοπρόσεκτο εύρος των επιδράσεων, τις οποίες δέχθηκε η σεφαρδική επιστημονική σκέψη και η ευλυγισία των επιλογών της. Πράγματι. Η μοζαραβική και ταλμουδική παράδοση συνυπήρξε επί μακρόν με τις νεώτατες κατακτήσεις της ευρωπαϊκής ακαδημαϊκής ερευνής, κατά τρόπον ώστε η γαληνική πρακτική να συμπλέκεται αρμονικώς με τα πρόσφατα επιτεύγματα της θεωρητικής ιατρικής, η δε αστρονομία να διατηρεί τις πειραματικές και εν ταυτώ υπολογιστικές της βάσεις. Μόνη η προϊούσα απομόνωση από την Δύση θα οδηγήσει σε υπερίσχυση των μυστικιστικών τάσεων και οριστικό προβάδισμα της αστρολογίας, ενώ η θεραπευτική θα αγωνισθεί ασκνως κατά της λαϊκής δεισιδαιμονίας, έως ότου οι εκπρόσωποι της μνησθούν εκ νέου των ανωτάτων εκπαιδευτηρίων της Εσπερίας. Η ιδιότητα αυτή σύντηξη των ποικίλων θεωρήσεων και η υιοθέτηση των πλέον συγχρόνων επιτευξέων χωρίς απεμπόληση της αρχαίας παραδόσεως οδήγησε τις φυσικές επιστήμες των σεφαρδικών κύκλων σε υψηλό επίπεδο και πρωτότυπη συμβολή, πάντοτε βεβαίως μέσα στα πλαίσια της εμπειρικής ασκήσεως, καθιστώντας την εβραϊκή παροικία της Θεσσαλονίκης βασικό κρίκο στην ανέλιξη της παιδείας της τουρκοκρατούμενης πόλεως.

Βιβλιογραφία

1. S. Usque, Consolaçam Tribulações d' Ysrael, τ. III, αρ. 34, Ferrara 1553.
2. N. de Nicolay, Les navigations, peregrinations et voyages, σ. 168, Anvers 1578.
3. J. Nehama, Histoire des Israélites de Salonique, τ. II, σ. 132, Θεσ/νίκη 1935.
4. αυτόθι, σ. 144.
5. I.S. Emmanuel, Histoire des Israélites de Salonique, τ. I, σ. 199, Thonon 1936.
5. του αυτού, Les grands juifs de Salonique, Tel Aviv 1936.
6. J. Nehama, μνημ. έργ., τ. IV, σ. 182.
7. αυτόθι, τ. II, σ. 142.
8. I.S. Emmanuel, Histoire des Israélites de Salonique, τ. I, σ. 109.
9. de Medina, Responsa - Hoschen Mischpat (IV) no 18, 53, 153, Θεσ/νίκη 1594/98³.
10. H. Münz, Die jüdischen Ärzte im Mittelalter, σ. 77, Frankfurt / Main 1922.
11. M. Molho, Essai d' une monographie sur la famille Perahia, Θεσ/νίκη 1938.
12. του αυτού, M. Almosnino, Sinai 6 (1942) 198.
13. J. Nehama, μνημ. έργ., τ. IV, σ. 159.
14. I.S. Emmanuel, μνημ. έργ., τ. I, σ. 205.
15. M. Salomon, Amatus Lusitanus und seine Zeit, Berlin 1901.
16. M. Lemos, Amato Lusitano: a sua vida e a sua obra, Oporto 1919.
17. H. Friedenwald, The Jews and medicine, τ. I, σ. 332, Baltimore 1944.
18. I.S. Emmanuel, μνημ. έργ., τ. I, σ. 296.
19. J. Nehama, μνημ. έργ., τ. IV, σ. 219.
20. αυτόθι, τ. V, σ. 220 και τ. VI/VII, σ. 477.
21. αυτόθι, τ. VI/VII, σ. 693.
22. αυτόθι, τ. VI/VII, σ. 694.
23. M. Misrahi, Retention du délivre dans l' avortement, Paris 1885.
24. του αυτού, Sur un cas d' allongement aigu, Paris 1889.
25. του αυτού, Traitement de l' avortement, Paris 1895.
26. M. Μόλχο, In Memoriam - η εβραϊκή νεκρόπολις της Θεσσαλονίκης τ. III, σ. 480, Θεσ/νίκη 1976².
27. Ch. N.S. Sonnini de Mononcourt, Voyage en Grèce et en Turquie, σ. 367, Paris 1801.
28. A. Bisani, Lettres sur divers endroits de l' Europe, de l' Asie et de l' Afrique, επιστολή υπ' αρ. 11, London 1791.
29. J. Nehama, μνημ. έργ., τ. VI/VII, σ. 531.
30. K. Μέρτζου, Μνημεία μακεδονικής ιστορίας (Το αρχαίον του εν Θεσ/νίκη ενετικού προξενείου), σ. 307, Θεσ/νίκη 1947.
31. M. Molho, Usos y costumbres de los sefardies de Salonica, σ. 273, Madrid / Barcelona 1950.
32. J. Nejama, μνημ. έργ., τ. VI/VII, σ. 693.
33. R. Patai, Jewish Folklore, σ. 308, Detroit 1983.
34. M. Molho, μνημ. έργ., σ. 303, 306.
35. E. A. Βαρέλλα, Θεολογικές προϋποθέσεις και πρακτικές εφαρμογές των φυσικών επιστημών κατά τους λογίους της Θεσ/νίκης, Κληρονομία 21 (1989) 115.
36. E. Εμμανουήλ, Ιστορία της Φαρμακευτικής, σ. 647, Αθήναι 1948.
37. K. Μέρτζου, μνημ. έργ., σ. 288.
38. I.S. Emmanuel, μνημ. έργ., τ. I, σ. 84.
39. αυτόθι, τ. I, σ. 86.
40. J. Nehama, μνημ. έργ., τ. II, σ. 153.
41. Rosanes, J. Taitazak, Togarmah 2 (1937/38²) 21.
42. J. Nehama, μνημ. έργ., τ. I, σ. 96.
43. αυτόθι, τ. I, σ. 97 και τ. IV, σ. 168.
44. I.S. Emmanuel, μνημ. έργ., τ. I, σ. 198.
45. αυτόθι, τ. I, σ. 104.
46. αυτόθι, τ. I, σ. 178.
47. M. Γεδεών, Η πνευματική κίνησις του Γένους ημών, Εκκλησιαστική Αλήθεια 8 (1888) 359 κ. εξ.
48. I. Καρράς, Οι θετικές επιστήμες στον ελληνικό χώρο, σ. 168, Αθήναι 1991.
49. J. Nehama, μνημ. έργ., τ. IV, σ. 167.
50. I.S. Emmanuel, μνημ. έργ., τ. I, σ. 191.
51. αυτόθι, τ. I, σ. 103.
52. J. Nehama, μνημ. έργ., τ. II, σ. 148 και τ. IV, σ. 169.

Οι Εβραίοι στη Μακεδονία

Σε σειρά χειμένων που δημοσιεύθηκαν στο περιοδικό «Πολίτης» (Ιανουάριος - Μάρτιος 1993), με επιμέλεια Γιώργου Μαργαρίτη, περιλαμβάνονται και τα παρακάτω στοιχεία για την εβραϊκή παρουσία στη Μακεδονία.

Στο βιβλίο του Barker, «Macedonia - its place in Balkan power politics», (London, 1980) αναφέρεται ότι σύμφωνα με τις στατιστικές της εποχής του Α' Βαλκανικού Πολέμου, στην καταγραφή με βάση τη γλώσσα, υπήρχαν 100.000 κάτοικοι εβραϊκής γλώσσας.

Στο βιβλίο Enquête dans les Balkans: Rapport présentée aux Directeurs de la Dotation. Dotation Carnegie pour la Paix Internationale, (Paris 1914) στις αρχές του 20ού

αιώνα σύμφωνα με τη βουλγαρική εκδοχή (M. Kautchov, 1900) οι Εβραίοι στο χώρο της Μακεδονίας ήταν 67.840. Σύμφωνα με τη σερβική εκδοχή (M. Gorcevic, 1889) οι Εβραίοι ήταν 64.645 και σύμφωνα με την ελληνική εκδοχή (Δελγιάννης, 1904, που περιορίστηκε στις νότιες περιοχές της Μακεδονίας) οι Εβραίοι ήταν 53.147. Από τις τρεις εκδοχές φαίνεται σύμπτωση όσον αφορά τον αριθμό των Εβραίων.

Στο βιβλίο του G. Zotiades «The Macedonian Controversy», (Thessaloniki, IMXA, 1961) αναφέρεται ότι στη Σερβική (Γιουγκοσλαβική) Μακεδονία το 1912 οι Εβραίοι ήταν 20.420 και το 1948 είχαν μείνει μόνον 1.308.

Από την απελευθέρωση των Σερρών από τους Βουλγάρους το 1913

Στην εφημερίδα **Νέα Ημέρα Τεργέστης** (4.7.1913) δημοσιεύτηκε η παρακάτω είδηση:

Το Γραφείο του Τύπου Θεσσαλονίκης ετηλεγράφησε προς το Υπουργείο των Στρατιωτικών τα εξής:

«Ο Μέραρχος κ. Σωτήλης εισελθών εις την πόλιν των Σερρών, κατέλαβεν αυτήν εν ονόματι του Βασιλέως. Εις την παρά το άκρον της πόλεως εξοχικήν θέσιν Άγιος Γεώργιος υπεδέχθησαν τον Μέραρχον συντετριμμένοι μεν, αλλ' ενθουσιώντες οι κάτοικοι με τον Μητροπολίτην επί κεφαλής, όστις προσεφώνησε καταλλήλως. Ανταπήντησεν ο Μέραρχος, εξάρας την ανδρείαν του στρατού.

Ακολούθως εις το εξοχικόν παρεκκλήσιον ετελέσθη συγκινητικωτάτη δοξολογία, μετά το πέρας της οποίας ο Μέραρχος εισήλθεν εις την πόλιν και διευθύνθη εις το πρώην Διοικητήριον, χρησιμοποιούμενον ήδη ως Φρουραρχείον. Τον κ. Μέραρχον επεσκέφθησαν οι πνευματικοί αρχηγοί και οι πρόκριτοι Μουσουλμάνοι, εκφράσαντες την χαράν και τον ενθουσιασμόν των διά την λύτρωσιν των από του ειδεχθούς ζυγού των Βουλγάρων και την πλήρη πίστιν και υποταγήν εις τον Βασιλέα. Ομοίως προσήλθον επιτροπαί Χριστιανών και Ισραηλιτών. Ο Μέραρχος εξέδωκε την επομένην προκήρυξιν προς τον λαόν των Σερρών εν ονόματι του

Βασιλέως των Ελλήνων:

«Απελευθερώ τας Σέρρας από του ζυγού των βαρβάρων και ειδεχθών επιδρομέων και καταλαμβάνω την πόλιν, προσκαλώ δε άπαντας τους κατοίκους, ανεξαρτήτως φυλής, γλώσσης και θηοσκευματος, να επανέλθωσιν εις τας ειρηνικάς αυτών ασχολίας, βέβαιοι όντες ότι υπό το σκήπτρον της Α.Μ. του Βασιλέως και την προστασίαν του ανδρείου αυτού στρατού θέλουσιν απολαμβάνει απολύτου ισονομίας και εξασφάλισης ζωής και περιουσίας.

Ζήτω ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος ο Μέγας.

Μέραρχος ΣΩΤΗΛΗΣ».

Γράμματα στα «Χρονικά»

Για τους Εβραίους της Πάτρας

✓ Ο κ. **Ερβέρτος Μ. Βόλφσον**, (Πάτρα) στέλνει τα παρακάτω συμπληρωματικά στοιχεία:

«Στο τεύχος 122/Οκτ. 1992, στο άνω μέρος της σ. 23, αναφέρεται το όνομα του αιεμνηστου **Βίτο Βελέλη** βάσει πληροφοριών μέσω κ. Σπύρου Λουκόπουλου, Πάτρα.

Θα επιθυμούσα να διορθώσω την πληροφορία αυτή, γιατί τον Νοέμβριο 1943 ο Βίτος με

επισκέφθηκε, (είχαμε φιλία και ως καταγόμενοι από ισραηλινική οικογένεια, αλλά και ως συνορειβάτες του ΕΟΣ Πάτρας) όταν είδε τοιχοκολλημένη στις κολώνες των στοών κ.λπ. τη διαταγή των Γερμανών να εμφανιστούν μέσα σε 24 ώρες οι Ισραηλίτες της πόλης στις αρχές Κατοχής με την απειλή ότι «διαφορετικά θα ετουφεκίζονταν επί τόπου». Μου εξήτησε τότε τη γνώμη μου για το τι έπρεπε να

κάνουν. Του συνέστησα να μην χάσουν ούτε δευτερόλεπτο και να φύγουν για την περιοχή των ανταρτών με κινητές αξίες στην τσέπη και χωρίς να λάβουν υπόψη τους τα ακίνητά τους κ.λπ. Ο Βίτος συμμορφώθηκε και ειδοποίησε τα ενάυθα μέλη της κοινότητας, ώστε διασωθήκε ένα ποσοστό πάνω από 60%.

Ο Βίτος κατέληξε στα Μιχαλέϊκα (Δεμέστιχα) και όταν το 1944 κατέφυγα κι εγώ στην ελεύθερη περιοχή, συνάντησα στα Δεμέστιχα τον μεγα-

λύτερο αδελφό του, τον Μανώλη. Αυτός μου ανέφερε ότι δεδομένου ότι ο Βίτος είχε συνεργασθεί με την αγγλική στρατιωτική αποστολή (που όπως έμαθα μετά αντιτιθέτο στους σκοπούς του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ), συνελήφθη από το ΕΑΜ και κατέληξε, όπως έμαθα κατόπιν ερευνών, στο Δεχούνη, όπου και εκτελέστηκε αργότερα. Την ίδια τύχη είχε και ο μικρότερος αδελφός του. Αιωνία η μνήμη των. Ο Μανώλης επέζησε της Κατοχής και μετανάστευσε στις ΗΠΑ».

Βιβλίο

«Ζωντανές μνήμες
- Το ήξερες αυτό;»

Με αυτόν τον τίτλο κυκλοφόρησε έκδοση της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης, η οποία πραγματεύεται γεγονότα της νεότερης ελληνικής ιστορίας, πολιτιστικά και λαογραφικά στοιχεία, περιεκτικές μελέτες καθηγητών για την παιδεία, τη γλώσσα, τη Δημοκρατία, την παράδοση, καθώς και σύγχρονα θέματα όπως η πορεία της Ελλάδας προς την Ευρώπη, κ.α.

Στο βιβλίο περιλαμβάνεται εκτενές αφιέρωμα στο Ολοκαύτωμα, γραμμένο από τον πρόεδρο της Ι.Κ. Αθηνών κ. Δανιήλ Αλχανατή. Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται οι αιτίες της ανόδου του ναζισμού και η εξαπάτηση του στην Ευρώπη, οι διωγμοί των Εβραίων και η εξόντωση τους στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως από τους Ναζί. Ιδιαίτερα τονίζεται το ιστορικό των διωγμών των Εβραίων στην Ελλάδα, η καταστροφή ολόκληρων Εβραϊκών Κοινοτήτων της Ελλάδας, ενώ παρατίθενται στοιχεία για τη συμβολή των Εβραίων στον Πόλεμο κατά των Γερμανών, τον ήρωα του αλβανικού έπους Μορδοχάιο Φρίτζ, κ.α. Το κεφάλαιο για το Ολοκαύτωμα ολοκληρώνεται με την προσπάθεια ανασυγκροτήσεως της εβραϊκής ζωής στην Ελλάδα, την ηγετική συμβολή του αειμνήστου προέδρου του ΚΙΣ Ιωσήφ Λοβινγκερ και την προσπάθεια της παιδαγωγικής διατήρησε της ιστορικής μνήμης από την κ. Μπερρυ Νάχμια, πρόεδρο της Ένωσης Ομήρων Ισραηλιτών Ελλάδος.

Στην έκδοση αυτή δημοσιεύονται άρθρα καθηγητών Πανεπιστημίων και διακεκριμένων ανθρώπων των Ελληνικών Γραμμάτων.

Ο Γ. Γεν. Γραμματέας Λαϊκής Επιμόρφωσης κ. Νίκος Αναγνωστόπουλος, στον πρόλογο του βιβλίου αναφέρει χαρακτηριστικά για τη σημασία της έκδοσης αυτής:

«Η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της απεφάσισε να παρουσιάσει με την πολύτιμη συνεργασία κορυφαίων ειδικών, αυτές τις διαχρονικές μαρτυρίες. Είναι η δική της συμβολή στην ιστορική αλλά και την ανθρωπινή σημασία αυτών των γεγονότων, που με το πέρασμα των χρόνων ξεπερνούν τους όποιους φραγμούς.

Στην κρίσιμη ώρα της ανθρωπότητας που ζούμε, με τις τεράστιες κοσμογονικές ανακατατάξεις, η ιστορική μνήμη πρέπει να διατηρηθεί ζωντανή. Για τους

αυριανούς καιρούς και τους αυριανούς ανθρώπους. Μια μικρή προσφορά - με μεγάλη σημασία - ιδίως για τις νέες και τους νέους του 21ου αιώνα. Έτσι που η δοκιμασία να μετουσιωθεί σε πολύτιμη γνώση και ουσιαστική εμπειρία μαζί και με ψήγματα παραδειγματισμού...».

ΤΖΟΥΛΙΑ ΚΑΙΜΗ:

«Ελληνικά Τοπία»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ 1993

Οεβραϊκής καταγωγής Τζούλια Καίμη (Κέρκυρα 1897 - Αθήνα 1982) δεν ανήκει στο χώρο της λογοτεχνίας. Απόφοιτος της Σχολής Καλών Τεχνών, και με σπουδές Ιστορίας της Τέχνης στην Ιταλία, καταπιάστηκε με πολλά πράγματα: έγραψε, ζωγράφισε, μετέφρασε, ερευνήσε, βρέθηκε πολύ κοντά στον βρασμό των καλλιτεχνικών γεγονότων της δεκαετίας του 1930. Συνοδοιπόρος και φίλος, για ένα διάστημα, των ανερχόμενων ονομάτων της τέχνης του Μεσοπολέμου (Γεράσιμος Στερν, Δημήτρης Πικιώνης, Νίκου Χατζηκυριάκου - Γκίκα, Νίκου Βέλμου κ.α.) δημοσιεύει εκείνα τα χρόνια ποικίλα κείμενα του σε ετερόκλητα περιοδικά: από το πρωτοποριακό «3ο Μάτι» ως το επίσημο όργανο της μεταξικής νεολαίας «Η Νεότης». Άνθρωπος με πολλά ενδιαφέροντα και με ταλέντο, που δεν ολοκληρώθηκε σε κάποιο συγκεκριμένο χώρο, έγινε γνωστός κυρίως για την πρώιμη εργασία του περί Καραγκιόζη (1935, 1937), εργασία που δεν μπορεί να αγνοήσει, όποιος μελετά το θέατρο Σκίων, και που ξανατυπώθηκε (1989) από τις εκδόσεις Γαβριηλίδη. Από τις ίδιες εκδόσεις κυκλοφόρησαν πέρυσι και οι ενδιαφέρουσες συνευθενές που είχε πάρει παλαιότερα ο Καίμη από τους: Φώτη Κόντογλου, Γιαννούλη Χαλεπά, Νίκο Χατζηκυριάκο - Γκίκα.

Από τον ίδιο εκδότη εμφανίστηκε πρόσφατα ένα τρίτο βιβλίο του Καίμη, τα «Ελληνικά Τοπία». Το βιβλίο δεν ανήκει στην ταξιδιωτική λογοτεχνία: πρόκειται για δώδεκα κείμενα ελεύθερου στοχασμού, ειδολογικώς αταξινόμητα, τα οποία, πάντως, παρέχουν ορισμένες χρήσιμες πληροφορίες, λ.χ. για τον Στερν, τον Χαλεπά ή ακόμη για τις ιστορικές μνήμες και τον λαϊκό πολιτισμό του τόπου μας, με έμφαση στον αρχαιοελληνικό κόσμο. Κείμενα ανάλαφρα, αδιάφορα κάποτε, μπορούν να εκτιμηθούν από τον σύγχρονο αναγνώστη μόνον μέσα από το πρίσμα της συγκεκριμένης χρονικής στιγμής που γράφτηκαν, και μέσα από τα ψήγματα στοχαστικών σκέψεων.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και έπαινος να αναγνωρίσει στον φιλολογικό επιμελητή της έκδοσης Μισέλ Φάις για τα επιλεγμένα του. Είναι εμφανές πως ο Φάις έχει εγκύψει με πάθος «αποκατάστασης» στη ζωή και το έργο του Καίμη, έχει ανασυνθέσει και συμπληρώσει τα εργοβιογραφικά στοιχεία του, χωρίς να υπερεκτιμά το αντικείμενο της έρευνάς του. Ο Φάις θέτει ευθέως το

ερώτημα: «Αξίζει πράγματι να ανακαλύψουμε σήμερα τον Καίμη». Παρά τη βετική απάντηση που δίνει, μένω με την εντύπωση πως το φιλέρενο πάθος του και ο υποδειγματικός υπομνηματισμός του υπερβαίνουν τις πραγματικές διαστάσεις του Καίμη. Μ' άλλα λόγια - για να χρησιμοποιήσω μίαν άλλη διατύπωση του επιμελητή - «ο σχολιασμός παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον από τον σχολιαζόμενο». Θα ευχόμουν να βλέπαμε κάποιο τέτοιου είδους «αποκαταστάσεις», από πρόσωπα σαν τον Φάις, για τους ελασσόνες λογοτέχνες, οι οποίοι περιμένουν υπομονετικά να τους ξαναθυμηθούμε.

Τα «Ελληνικά Τοπία» διαθετούν κι ένα άλλο αξιοπρόσεκτο γνώρισμα: την τυπογραφική καλαισθησία του εκδότη, οι οποίος χρησιμοποιεί (και αξιοποιεί) το μέχρι πρότινος αδρανές τυπογραφείο των «Κεϊμένων» του αξεχάστου Φίλιππου Βλάχου. Ο περιθωριακός Τζούλια Καίμη, που έζησε στην αφάνεια και πέθανε σε ανείκη, δε θα μπορούσε να διανοηθεί τέτοιες καλαισθητικές εκδόσεις των έργων του.

Δημ. Δασκαλόπουλος
(«Νέα» 6.7.1993)

ALBERT COHEN:

«Σολάλ»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΗ

Εξορία: ο κατ' εξοχήν τόπος της λογοτεχνικής δημιουργίας. Η αποκοπή από τον χώρο όπου γεννήθηκε κανείς, η δύσκολη προσαρμογή στο νέο περιβάλλον όπου εισάι πάντα ο «άλλος», γεννούν συχνά την ανάγκη της επουλώσεως αυτού του τραύματος μέσα από την λογοτεχνική γραφή.

Έτσι κι ο Αλμπέρ Κοέν, πολλαπλά «εξοριστής», θα επιχειρήσει να γεφυρώσει το χάσμα με τον κόσμο από τον οποίο έχει αποκοπεί γράφοντας. Πέντε χρόνων στην αυγή του αιώνα μας, το 1900, το μοναχοπαίδι θα εγκαταλείψει την Κέρκυρα, όπου είχε γεννηθεί, και μαζί με τους γονείς του θα αναζητήσει μια καλύτερη τύχη στη Μασσαλία. Ο παππούς, ραββίνος της εβραϊκής παροικίας στην Κέρκυρα, θα μείνει βέβαια πίσω στο νησί. Στα δέκα τρία του ο Αλμπέρ θα γυρίσει μια

και μοναδική φορά στην Κέρκυρα, για την τελετή της θρησκευτικής του ενηλικίωσης. Ισχυρές οι εντυπώσεις απ' αυτό το ταξίδι, θα 'ρθουν να ενισχύσουν τις πρώτες παιδικές, τόσο σε σχέση με την γοητευτική προσωπικότητα του παππού όσο και σε σχέση με το ελληνικό τοπίο. Από εκεί λοιπόν θα αναβυθίσει ο λογοτεχνικός «τόπος» του έργου, η Κεφαλονιά. Και θα είναι ο τόπος - αφηγητής, όπου δεν επιστρέφει κανείς ποτέ μετά την ενηλικίωση, ο χαμένος παραδεισος των παιδικών χρόνων.

Η συλλογικότητα που χαρακτηρίζει τη ζωή της Κεφαλονιάς του Κοέν έρχεται σε αντίθεση με τη μεγάλη κοινωνική απομόνωση που βασάνισε τον συγγραφέα στα παιδικά και εφηβικά χρόνια του στη Μασσαλία. Εκεί θα νιώσει πρώτα τη γλωσσική του «εξορία». Πρώτο στοιχείο για τον Κοέν: να κατακτήσει τη γαλλική γλώσσα. Το κερί δίνει θριαμβευτικά όταν η Γαλλική Ακαδημία τον βραβεύει το 1968 για το μυθιστόρημα Belle du Seigneur (Η Ωραία του Κυρίου, μτφρ. Ι. Χατζήνικολη, εκδ. Χατζήνικολη 1990).

Ο Σολάλ θα εγκαταλείψει το μεγάλο πεζογραφικό έργο του Αλμπέρ Κοέν και θα αποτελέσει το πλαίσιο και των υπόλοιπων μυθιστορημάτων του. Όλοι οι βασικοί ήρωες που πρωτοπαρουσιάζονται σ' αυτό το έργο θα συντρεφθούν τον συγγραφέα στα τρία άλλα του μυθιστορήματα: ο Mangeclois (1938), η Belle du Seigneur (1968) και οι Valeureux (1969) δεν θα είναι παρά η συνέχεια της ιστορίας που είχε αρχίσει να μας αφηγείται στον Σολάλ.

Ο παράλληλος αξονας που διατρέχει αυτό το ενιαίο έργο είναι η βασανιστική αναζήτηση του «τέλειου» έρωτα. Ο ερωτικός βίος του Σολάλ, θα είναι κι αυτός ταραχώδης και πλούσιος, θα είναι μια οδυνηρή μαθητεια στο ανέφικτο του απολυτού στον έρωτα και συνάμα στην απροσμέτρητη χαρά του. Οι ερωτικές του ιστορίες θα ωριμάζουν μαζί με τον ίδιο μέχρι την κορυφή τους στην **Ωραία του Κυρίου**. Παράλληλα λοιπόν, μια μεγάλη πραγματεία για τον έρωτα.

Η μετάφραση της ομοηρώσκου Οντέτ Βαρών διακρίνεται για τη σαφήνεια και την πλαστικότητα της.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΝΙΣΗΜ ΜΑΪΣ
Συμμελή 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ

Διανέμεται Δωρεάν

ENGLISH SUMMARY

of the Contents of Issue No 127

NOVEMBER - DECEMBER 1993

✓ IN the leading article, «*Totalitarianism, totalitarians...*», the distinguished French thinker Paul Thibaud, formerly Editor of the *Esprit* periodical, observes that «with certain inevitable differences, communism and Nazism have a passion in common: a society totally devoted to the embodied idea of their own power, an idea which is supposed to be the sole key to the movement of history: the class struggle and the destruction of the classes or the race struggle and the triumph of the superior race»

✓ IN a paper published in 1880, the Greek educationalist Thomas Paschidis examines *the position of the Jews in the Greek world* from the pro-Christian period to the mid 19th century.

✓ *THE list of Jewish officers and men who fell during the Greek-Italian and Greek-German war of 1941 - 1940* published here is drawn from the archives of the Greek Army General Staff. Also given are particulars of the 1.600 Jewish volunteers who fought in Greece during the same period as members of the British Armed Forces.

✓ FROM the surviving registrar's books of *the Jewish Community on the island of Cos* - a community which no longer exists - a study by Mr Vassilis Hatzivassiliou gives the births, marriages and deaths of the Jews of the island during the period between 1926 and their extermination in the Nazi concentration camps.

✓ Mr ION Vassiliadis contributes a study, which he read as a paper at the conference held in

Thessaloniki in 1992 on the subject «The Jewish Communities of South-Eastern Europe from the 14th Century to the End of the Second World War», of *the contemporary Jewish Community of Athens*.

✓ FORMER member of Parliament Thomas Alexiou recounts his memories of *the Jews of Xanthi* from the pre-War period to the Holocaust.

✓ PROF. Evangelia Varela gives an account of *the Jews who contributed to the development of the natural sciences in the Community of Thessaloniki* during the period of Turkish rule, which in this case ended in 1912.

✓ FURTHER particulars are given of *the Jewish presence in Macedonia* during the period of the First Balkan War (1912 - 1914).

✓ Mr HERBERT Wolfson in a letter from Patra gives an account of his co-religionist *Vito Veleli*, who was executed by the Germans for his activities in the Resistance.

✓ THIS issue concludes with reviews of the following books:
«*Living Memories: Did you know that?*», edited by the General Secretariat for Adult Education, contains particulars of the Holocaust written by the President of the Athens Jewish Community Mr Daniel Alhanati.
Julio Kaimis (Corfu 1897 - Athens 1982): «*Greek Landscapes*» and Albert Cohen: «*Solal*», an autobiographical account of the early life of the author, a native of Corfu.

